

MORFOLOGIA

Părțile de vorbire

Părțile de vorbire flexibile: substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul.

Observație: în limba latină nu există articol.

Părțile de vorbire neflexibile: adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția.

SUBSTANTIVUL (I)

În limba latină substantivul are:

- 3 genuri: masculin, feminin, neutru
- 2 numere: singular, plural
- 6 cazuri: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ, ablativ

Observație: Față de limba română, limba latină are un caz în plus, ablativul.

Nominativul (N.) răspunde la întrebările: cine? ce? Este cazul subiectului, al atributului adjectival și al numelui predicativ;

Genitivul (G.) răspunde la întrebările: al, a, ai, ale cui? Este cazul atributului substantival.

Dativul (D.) răspunde la întrebările: cui? pentru cine? pentru ce? Este cazul complementului indirect.

Acuzativul (Ac.) răspunde la întrebările: pe cine? ce? Este cazul complementului direct.

Vocativul (V.) este caz apelativ și nu are funcție sintactică.

Ablativul (Abl.) răspunde la întrebările: cu cine? cu ce? prin cine? prin ce? despre cine? despre ce? etc. Este cazul complementului circumstanțial.

DECLINĂRILE

În limba latină există cinci declinări. Deosebim declinările între ele cu ajutorul terminațiilor G. sg. Din această cauză substantivele latine nu apar în dicționar doar cu forma de N. sg., ci și cu cea de G. sg..

Terminațiile G. sg. ale celor cinci declinări sunt:

Decl. I	ae
Decl. a II-a	i
Decl. a III-a.....	is
Decl. a IV-a.....	us
Decl. a V-a.....	ei

DECLINAREA I

N. sg. – **a**

G. sg. – **ae**

Majoritatea substantivelor de declinarea I sunt de **genul feminin**. Există un număr redus de **substantive masculine**; nu există substantive neutre.

Substantive feminine	Substantive masculine
Ex.: iustitia, -ae = dreptate culpa, -ae = greșeală prudentia, -ae = înțelepciune fiducia, -ae = încredere sententia, -ae = părere	Ex.: Catilina, -ae Seneca, -ae agricola, -ae = agricultor scriba, -ae = scrib

Sg. Genul feminin Pl.

N. iustiti -a	N. iustiti -ae
G. iustiti -ae	G. iustiti -arum
D. iustiti -ae	D. iustiti -is
Ac. iustiti -am	Ac. iustiti -as
V. iustiti -a	V. iustiti -ae
Abl. iustiti -ā	Abl. iustiti -is

Substantivele masculine se declină la fel ca cele feminine

EXERCITII

1 Determinați cazul și numărul următoarelor substantive de decl. I:

Concordiā (concordia, -ae = înțelegere), patriam (patria, -ae = patrie), vitārum (vita, -ae = viață), agricolis, discordia (discordia, -ae = neînțelegere), gloriae (gloria, -ae = glorie), modestiis (modestia, -ae = cumpătare).

2 Traduceți în limba latină:

Greșeală, agricultorilor, pentru dreptate, prin înțelegere, din cauza neînțelegerilor, a educației (= disciplina, -ae).

3 Rețineți următoarele expresii și analizați substantivele de declinarea I:

Ante victoriam (victoria, -ae) ne canas triumphum. Să nu cânti triumful înainte de victorie.

Captatio benevolentiae (benevolentia, -ae). Atragerea bunăvoinței. (Metodă retorică de a atrage bunăvoința auditoriului).

Fama (fama, -ae) volant. Zvonul zboară. (Zvonul se răspândește cu repeziciune).

Bonus pater familias. (Familias = term. **-as** este o formă veche de G. sg de la decl. I). Un bun părinte de familie.

DECLINAREA A II-A

N. sg. – **us/er/ir/um**

G. sg – **i**

Substantivele terminate în **-us** sunt de **genul masculin**, cu excepția substantivelor care arată nume de țări, orașe, insule și nume de arbori care sunt de **genul feminin**. Tot de genul masculin sunt și substantivele terminate în **-er** și **-ir**. Substantivele terminate în **-um** sunt de **genul neutru**.

Substantive masculine	Substantive feminine	Substantive neutre
<p>N. sg. -us Ex.: advocatus, -i = avocat servus, -i = sclav dominus, -i = stăpân dolus, -i = viclenie, înșelătorie libertus, -i = libert (sclav eliberat)</p> <p>N. sg. -er Ex.: minister, -i = slujitor magister, -i = profesor puer, -i = copil ager, -i = ogor</p> <p>N. sg. -ir Ex.: vir, -i (singurul subst. în -ir) = bărbat</p>	<p>N. sg. -us Ex.: Aegyptus, -i = Egipt Cyprus, -i = Cipru Tyrus, -i = Tir (metropola Cartaginei) fagus, -i = fag pinus, -i = pin</p>	<p>N. sg. -um Ex.: officium, -i = datorie decretum -i = hotărâre testamentum, -i = testament instrumentum, -i = unealtă, instrument</p>

Genul masculin

Sg. N. sg. -us Pl.

N. advocat -us	N. advocat -i
G. advocat -i	G. advocat -ōrum
D. advocat -o	D. advocat -is
Ac. advocat -um	Ac. advocat -os
V. advocat -e	V. advocat -i
Abl. advocat -o	Abl. advocat -is

Sg. N. sg. -er Pl.

N. minister	N. ministr -i
G. ministr -i	G. ministr -ōrum
D. ministr -o	D. ministr -is
Ac. ministr -um	Ac. ministr -os
V. minister	V. ministr -i
Abl. ministr -o	Abl. ministr -is

Substantivele masculine terminate la N. sg. în –er și singurul substantiv în –ir se declină ca și substantivele masculine în –us cu o singură deosebire: V. sg. are aceeași formă cu N. sg.

Femininele terminate la N. sg. în –us se declină la fel cu masculinele terminate în –us..

Genul neutru

Sg. N. sg. **-um** Pl.

N. officii -um	N. officii -a
G. officii -i	G. officii -ōrum
D. officii -o	D. officii -is
Ac. officii -um	Ac. officii -a
V. officii -um	A. officii -a
Abl. officii -o	Abl. officiu -is

REGULA SUBSTANTIVELOR NEUTRE:

Toate substantivele neutre au două caracteristici

1. Au trei cazuri la fel: **N., Ac., V.**
2. Aceste trei cazuri au la plural terminația **-a.**

EXERCITII

1 Dați V. sg de la următoarele substantive:
Dominus, -i; ager,-i; vir, -i; bellum, -i (= război).

2 Analizați substantivele: bella, fagōrum, serve, testamenti, foris (forum, -i = for).

3 Rețineți expresiile și analizați substantivele de declinarea a II-a:

Bonōrum (bonum,-i) separatio. Separarea de bunuri (de patrimoniu).

Damnum (damnum, -i) iniuria datum. Prejudiciu cauzat fără dreptate.

Debitum pro debito (debitum, -i). O datorie pentru o altă datorie.

Invito beneficium (beneficium, -ii) non datur. Nu se acordă o favoare cuiva în contra voinței sale.

Testamentum est voluntatis iusta sententia de quibus quis post mortem suam fieri velit. Testamentul este expresia legitimă a voinței în legătură cu lucrurile care cineva ar dori să se înfăptuiască după moartea sa.

DECLINAREA A III –A

N. sg – variat

G. sg. –is

Include substantive masculine, feminine și neutre.

Substantivele declinării a III-a se împart în două mari grupe:

1. Grupa substantivelor **imparisilabice** - care au la G. sg. o silabă sau două în plus față de N. sg.

Ex.: lex, legis; iter, itineris

2. Grupa substantivelor **parisilabice** - care au un număr egal de silabe la N. sg. și G. sg.

Ex.: civis, civis; testis, testis

SUBSTANTIVE IMPARISILABICE

Substantive masculine	Substantive feminine	Substantive neutre
Ex.: iudex, iudicis = judecător orator, oratoris = orator miles, militis = soldat homo, hominis = om rex, regis = rege	Ex.: lex, legis = lege virtus, virtutis = virtute civitas, civitatis = cetate laus, laudis = laudă libertas, libertatis = libertate	Ex.: ius, iuris = drept (știința dreptului), lege genus, genereis = neam, familie crimen, criminis = învinuire nomen, nominis = nume corpus, corporis = corp

Sg Genul masculin Pl.

N.	iudex	N.	iudic -es
G.	iudic -is	G.	iudic -um
D.	iudic -i	D.	iudic -ibus
Ac.	iudic -em	Ac.	iudic -es
V.	iudex	V.	iudic -es
Abl	iudic -e	Abl.	iudic -ibus

Substantivele feminine se declină la fel ca cele masculine.

Sg. Genul neutru. Pl.

N. ius	N. iur -a
G. iur -is	G. iur -um
D. iur -i	D. iur -ibus
Ac. ius	Ac. iur -a
V. ius	V. iur -a
Abl. iur -e	Abl. iur -ibus

Se respectă regula substantivelor neutre enunțată mai sus!

SUBSTANTIVELE PARISILABICE

Substantive masculine	Substantive feminine	Substantive neutre
Ex.: testis, -is = martor civis -is = cetățean hostis -is = dușman amnis, -is = apă curgătoare ignis, -is = foc	Ex.: ovis, -is = oaie avis, -is = pasăre apis, -is = albină tussis, -is = tuse sitis -is = sete	Ex.: mare, -is = mare conclave, -is = cameră sedile, -is = scaun rete, -is = plasă cubile, -is = locuință

Sg. Genul masculin Pl.

N. testis	N. test -es
G. test -is	G. test -ium
D. test -i	D. test -ibus
Ac. test -em	Ac. test -es
V. testis	V. test -es
Abl. test -e	Abl. test -ibus

Substantivele feminine se declină la fel ca cele masculine.

Substantivele parisilabice masculine și feminine se declină ca cele imparisilabice masculine și feminine, cu deosebirea că la parisilabice term. G. pl. este -ium, și nu -um..

Sg. Genul neutru Pl.

N.	mare	N.	mar -ia
G.	mar	G.	mar -ium
	-is	D.	mar -ibus
D.	mar -i	Ac.	mar -ia
Ac.	mare	V.	mar -ia
V.	mare	Abl.	mar -ibus
Abl.	mar -i		

Substantivele neutre imparisilabice au la Abl. sg. term. **-i**, au cele trei cazuri identice la singular și plural, conform legii neutrelor, dar la plural la N., Ac., și V. se adaugă un i în fața lui **-a** și term. este **-ia**.

EXERCITII

1 Declinați după modelul substantivului *iudex* substantivul *lex* și, după modelul lui *testis*, substantivul *sitis*.

2 Arătați care este G. pl. al următoarelor substantive:

Hostis, hostis; sermo, sermonis (= conversație); navis, navis(= navă); mulier, mulieris (= femeie); genus, generis.

3 Arătați care este Abl. sg. al următoarelor substantive:

Dolor, doloris (= durere); rex, regis; rete, retis; sedile, sedilis.

4 Rețineți expresiile și analizați substantivele de declinarea a III-a:

Lex (lex, legis), ratio (ratio, -tionis) summa insita in naturam. Legea, rațiunea supremă dată de natură.

Lex statut de eo quod plerumque fit. Legea se ocupă de ceea ce se întâmplă mai adesea.

Iuris (ius, iuris) praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere. Preceptele dreptului sunt acestea: să trăiești cinstit, să nu vatămi pe altul, să dai fiecăruia ce i se cuvine.

Nec emptio (emptio, -tionis) nec venditio (venditio, -tionis) esse potest sine re quae veneat. Nu poate exista cumpărare sau vânzare fără un obiect care să fie vândut.

Servitus (servitus -tutis) servitutis esse non potest. Asupra unei servituți nu poate exista o alta.

Iura populi Romani constat ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, constitutionibus (constitutio, -tionis), principum (princeps, -cipis), edictis [...], responsis prudentium (prudens, -ntis). Dreptul poporului roman constă din legi, decizii ale poporului, decrete ale senatului, hotărârile conducătorilor, edicte, răspunsurile înțelepților.

ADJECTIVUL

Adjectivul se împarte în două clase:

1 Clasa I cuprinde adjective cu trei terminații. Aceste adjective se declină după declinările I și a II-a.

2 Clasa a II-a cuprinde adjective cu trei, cu două și cu o singură terminație. Aceste adjective se declină după declinarea a III-a.

ADJECTIVELE DE CLASA I au la N. sg. următoarele terminații:

- a) **-us** pentru masculin
-a pentru feminin
-um pentru neutru

- b) **-er** pentru masculin
-(r)a pentru feminin
-(r)um pentru neutru

Adjectivele masculine și neutre se declină după declinarea a II-a, iar cele feminine se declină după declinare I.

Ex.: a) bonus, bona, bonum (bun, -ă)
aptus, apta, aptum (apt, -ă)
probus, proba, probum (bun, -ă; onest, -ă)

b) liber, libera, liberum (liber, -ă)
tener, tenera, tenerum (tânăr, -ă)
integer, integra, integrum (întreg, -ă)

Sg.	m.	f.	n.	Pl.	m.	f.	n.
N.	bonus	bona	bonum	N.	boni	bonae	bona
G.	boni	bonae	boni	G.	bonōrum	bonārum	bonōrum
D.	bono	bonae	bono	D.	bonis	bonis	bonis
Ac.	bonum	bonam	bonum	Ac.	bonos	bonas	bona
V.	bone	bona	bonum	V.	boni	bonae	bona
Abl.	bono	bonā	bono	Abl.	bonis	bonis	bonis
N.	liber liberum	libera		N.	liberi	liberae	libera
G.	liberi	liberae	liberi	G.	liberōrum	liberārum	liberōrum
D.	libero	liberae	libero	D.	liberis	liberis	liberis
Ac.	liberum	liberam	liberum	Ac.	liberos	liberas	libera
V.	liber	libera	liberum	V.	liberi	liberae	libera
Abl.	libero	liberā	libero	Abl.	liberis	liberis	liberis

- 1 Adjectivele neutre respectă, ca și substantivele, regula neutrelor.
- 2 Adjectivele terminate la N. sg. m. în -er au V. sg. m. la fel cu N. sg. m.

ADJECTIVELE DE CLASA A II-A au la N. sg. următoarele terminații:

- a) **-er** pentru masculin
-is pentru feminin
-e pentru neutru
- b) **-is** pentru masculin și feminin
-e pentru neutru

c) - există o **singură terminație** – diferită - pentru toate cele trei genuri

Ex.: a) **celeber, celebris, celebre** (vestit, -ă)
saluber, salubris, salubre (sănătos, -ă)

b) **civilis, civile** (civil, -ă)
fortis, forte (curajos, -ă)
omnis, omne (tot, toată)

c) **ingens, ingentis** (uriaș, -ă)
sapiens, sapientis (înțelept, -ă)
felix, felicis (fericit, -ă)

1 Adjectivele cu o singură terminație (c), cea de la N. sg., se dau cu N. sg. și G. sg. ca substantivele.

Sg.	m.	f.	n.	Pl.	m.	f.	n.
N.	celeber	celebris	celebre	N.	cebres	cebres	cebrtia
G.	celebris	celebris	celebris	G.	cebrtium	cebrtium	cebrtium
D.	cebrti	cebrti	cebrti	D.	cebrtibus	cebrtibus	cebrtibus
Ac.	cebrtem	cebrtem	celebre	Ac.	cebres	cebres	cebrtia
V.	celeber	celebris	celebre	V.	cebres	cebres	cebrtia
Abl.	cebrti	cebrti	cebrti	Abl.	cebrtibus	cebrtibus	cebrtibus
N.	civilis	civilis	civile	N.	civiles	civiles	civilia
G.	civilis	civilis	civilis	G.	civilium	civilium	civilium
D.	civili	civili	civili	D.	civilibus	civilibus	civilibus
Ac.	civilem	civilem	civile	Ac.	civiles	civiles	civilia
V.	civilis	civilis	civile	V.	civiles	civiles	civilia
Abl.	civili	civili	civili	Abl.	civilibus	civilibus	civilibus
N.	ingens	ingens	ingens	N.	ingentes	ingentes	ingentia
G.	ingentis	ingentis	ingentis	G.	ingentium	ingentium	ingentium
D.	ingenti	ingenti	ingenti	D.	ingentibus	ingentibus	ingentibus
Ac.	ingentem	ingentem	ingens	Ac.	ingentes	ingentes	ingentia
V.	ingens	ingens	ingens	V.	ingentes	ingentes	ingentia
Abl.	ingenti	ingenti	ingenti	Abl.	ingentibus	ingentibus	ingentibus

1 Adjectivele de clasa a II-a au la **Abl. sg. term. -i**, la **G. pl. term. -ium** și la **N., Ac. și V. pl. neutru term. -ia**.

2 Adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu numele pe care îl determină ca atribut.

EXERCITII

1 Declinați următoarele sintagme:

Sapiens sententia (= o sentință înțeleaptă); iudex Romanus (un judecător roman); illustris civis (un cetățean ilustru); mare altum (o mare vastă).

2 Rețineți și analizați cuvintele scrise cu caractere îngroșate:

Nulla (nullus, -a, -um) **poena** (poena, -ae), **nullum crimen** (crimen, -inis) sine **lege**. Nici o pedeapsă, nici o încredințare în afara legii.

Libertas (libertas, -tatis) **inaestimabilis** (inaestimabilis, -e) res est. Libertatea este un bun neprețuit.

Omne (omnis, -e) **ius**, quo utimur, vel ad **personas** (persona, -ae) pertinet vel ad res vel ad **actiones** (actio, -tionis). Orice drept de care ne folosim privește fie persoane, fie lucruri, fie acțiuni.

Qui in **iure** confessus est, suam **confessionem** (confessio, -sionis) infirmare non potest. Cine a mărturisit la judecată nu poate să-și infirme mărturisirea.

Verba (verbum, -i) docent, **exempla** (exemplum, -i) trahunt. Cuvintele învață, exemplele atrag.

COMPARAȚIA ADJECTIVELOR

În limba latină adjectivele au 3 grade de comparație: pozitiv, comparativ, superlativ.

Pozitiv: ex.: altus, -a, -um „înalt”. Este forma pe care o găsim în dicționar.

Comparativul se formează adăugând la tema adjectivului sufixul **-ior** pentru masculin și feminin și sufixul **-ius** pentru neutru (N., Ac., V. sg.). Toate comparativele se declină după declinarea a III-a imparisilabică.

SG.			PL.		
caz	m. f.	n.	caz	m. f.	n.
N.	altior	altius	N.	altiores	altiora
G.	altioris	altioris	G.	altiorum	altiorum
D.	altiori	altiori	D.	altioribus	altioribus
Ac.	altiozem	altius	Ac.	altiores	altiora
V.	altior	altius	V.	altiores	altiora
Abl	altiore	altiore	Ab	altioribus	altioribus
.			l		

Superlativul se formează adăugând la tema adjectivului sufixele **-issimus** (m.), **-issima** (f.), **-issimum** (n.). Se declină după declinarea a II-a la masculin și neutru și după declinarea I la feminin.

SG.			
caz	m.	f.	n.
N.	altissimus	altissima	altissimum
G.	altissimi	altissimae	altissimi
D.	altissimo	altissimae	altissimo
Ac.	altissimum	altissimam	altissimum
V.	altissime	altissima	altissimum
Abl	altissimo	altissima	altissimo
.			
PL.			
caz	m.	f.	n.

N.	altissimi	altissimae	altissima
G.	altissimorum	altissimarum	altissimorum
D.	altissimis	altissimis	altissimis
Ac.	altissimos	altissimas	altissima
V.	altissimi	altissimae	altissima
Abl	altissimis	altissimae	altissimis
.			

Adjectivele de clasa I și a II –a terminate la N. m. sg. în –er formează superlativul cu ajutorul sufixelor –rimus, -rima, -rimum.

Ex.: piger, pigra, pigrum „leneș” are superlativul pigerrimus, pigerrima, pigerrimum.

Forme neregulate:

Pozitiv	Comparativ	Superlativ
bonus, -a, -um „bun, -ă”	melior, melius	optimus, -a, -um
malus, -a, -um „rău”	peior, peius	pessimus, -a, -um
magnus, -a, -um „mare”	maior, maius	maximus, -a, -um
parvus, -a, -um „mic”	minor, minus	minimus, -a, -um
multus, -a, -um „mult”	plus	plurimus, -a, -um
propinquus, -a, -um „apropiat”	propior	proximus, -a, -um

EXERCITII

Rețineți expresiile și analizați adjectivele:

Latiore (latus, -a, -um) sensu sive strictissimo (strictus, -a, -um) sensu. (În sensul mai larg sau în sensul cel mai restrâns).

Melior (melior, -ius) tutiorque (tutus, -a, -um) est certa pax, quam sperata victoria. (Este mai bună și mai înțeleaptă este o pace sigură decât o victorie sperată).

Nocere posse est et nolle laus amplissima (amplus, -a, -um) est. (Cel mai strălucit merit este să poți face rău și să nu vrei).

A maiore (maior, maius) ad minus (minor, minus). (De la mai mult la mai puțin). (Unde legea permite mai mult, permite și mai puțin).

VERBUL

În limba latină există patru conjugări. Patru forme principale și trei teme de bază. Recunoaștem conjugarea unui verb după terminația temei de prezent. Tema de prezent se află de la infinitiv prezent, una din cele patru forme principale ale verbului cu care acesta este dat în dicționar.

Ex.: iudico	iudicāre	iudicavi	iudicatum	a iudica
video	vidēre	vidi	visum	a veda

pono	ponere	posui	positum	a pune
audio	audire	audivi	auditum	a auzi
indicativ prezent, pers. I, nr. sg.	infinitiv prezent	indicativ perfect, pers. I, nr. sg.	supin	trad.

TEMA DE PREZENT

Pentru a afla tema prezentului îndepărtăm terminația **-re** de la infinitiv prezent, a doua formă principală a verbului. O dată cu aflarea temei de prezent putem stabili și conjugarea verbelor:

Verbele de **conjugarea I** au tema de prezent terminată în **ā**: **iudicā -re**;

Verbele de **conjugarea a II-a** au tema de prezent terminată în **ē**: **vidē -re**;

Verbele de **conjugarea a III-a** au tema de prezent terminată în **consoană**:

pon -ē -re;

Verbele de **conjugarea a IV-a** au tema de prezent terminată în **ī**: **audī -re**.

1. La verbele de conjugarea a III-a între tema de prezent și terminația infinitivului apare vocala **ē** de legătură.

2. Semnul [$\bar{\quad}$] aflat deasupra literelor **ā**, **ē** și **ī** de la **iudicā**, **vidē** și **audī** arată că acestea sunt vocale lungi, iar semnul [$\tilde{\quad}$] aflat deasupra vocalei de legătură de la conjugarea a III-a arată că aceasta este scurtă.

De la tema de prezent se formează următoarele moduri și timpuri:

- Indicativ prezent, imperfect, viitor
- Conjunctiv prezent, imperfect
- Imperativ prezent, viitor
- Participiu prezent
- Gerunziu
- Gerundiv

INDICATIV PREZENT ACTIV

Indicativul prezent se formează de la tema de prezent a verbului la care se adaugă desinențele: Sg. pers I **-o** Pl. pers. I **-mus**

pers. a II-a **-s** pers. a II-a **-tis**

pers a III-a **-t** pers. a III-a **-nt**

	Conjug. I	Conjug. a II- a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudicā	vidē	pon	audī
Sg	iudic -o* iudica -s iudica -t	vide -o vide -s vide -t	pon -o pon -i -s** pon -i -t	audi -o audi -s audi -t
Pl.	iudica -mus iudica -tis iudica -nt	vide -mus vide -tis vide -nt	pon -i -mus pon -i -tis pon -u -nt	audi -mus audi -tis audi -u -nt***

Trad.	judec	văd	pun	aud/ascult
--------------	-------	-----	-----	------------

*La conjugarea I, la pers. I sg., -ā din tema de prezent și desinența -o a indicativului prezent se contrag și rezultă -ō.

** La conjugarea a a III-a, unde tema este consonantică, la pers. a II-a și a III-a sg., I și a II-a pl., între temă și desinență se adaugă vocala -i de legătură, iar la pers. a III-a pl. se adaugă vocala -u de legătură.

***La conjugarea a IV-a, la pers. a III-a pl. se adaugă vocala -u de legătură între temă și desinență.

**Indicativul prezent al verbului *sum, esse, fui*, „a fi”, verb neregulat:
„eu sunt”**

Sg.	Pl.
I sum	I sumus II estis III sunt
II es	
III est	

Observație: verbul „a fi” are trei forme principale: indicativ prezent, persoana I sg.: **sum**; infinitiv prezent: **esse**; indicativ perfect, persoana I sg.: **fui**.

INDICATIV PREZENT PASIV

Limba latină are două diateze: activă și pasivă. În anumite situații formele pasive se pot traduce reflexiv.

Indicativul prezent pasiv se formează adăugând la tema de prezent terminațiile pasive:

Sg. pers. I	-r	Pl. pers. I	-mur
pers. a II-a	-ris	pers. a II-a	-mini
pers. a III-a	-tur	pers. a III-a	-ntur

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudicā	vidē	pon	audī
Sg	iudic -o-r* iudica -ris iudica -tur	vide -o-r* vide -ris vide -tur	pon -o-r* pon -e -ris** pon -i -tur	audi -o-r* audi -ris audi -tur
Pl.	iudica -mur iudica -mini iudica -ntur	vide -mur vide -mini vide -ntur	pon -i -mur pon -i -mini pon -u -ntur	audi -mur audi -mini audi -u -ntur***
Trad.	sunt judecat, -ă	sunt văzut, -ă	sunt pus, -ă	sunt auzit, -ă

- La toate conjugările, la pers. I sg., desinența pasivă -r se adaugă direct la forma activă -o.
- La conjugarea a a III-a, unde tema este consonantică, la pers. a II-a sg. se adaugă vocala de legătură -e între temă și desinență, la pers. III-a sg., I și a II-a

pl., între temă și desinență se adaugă vocala –i de legătură, iar la pers. a III-a pl. se adaugă vocala –u de legătură.

- La conjugarea a IV-a, la pers. a III-a pl. se adaugă vocala –u de legătură între temă și desinență.

EXERCIȚII

1 Traduceți în limba latină:

Eu sunt acuzat (a acuza = accuso, -āre), el zice (a zice = dico, - ěre), ei citesc (a citi = lego, - ěre), noi terminăm (a termina = finio, -īre), ei sunt pedepsiți (a pedepsi = punio, -īre).

2 Traduceți în limba română:

Omnes populi qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur; nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id proprium est, vocaturque ius civile, quasi ius proprium civitatis. Quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur.

3 Rețineți și analizați verbele:

Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Unde legea nu distinge, nici noi nu trebuie să distingem.

VOCABULAR

omnis (2) *adj.* = tot, -ă
populus, -i *m.* = popor
qui *pron.* = care
lex, legis *f.* = lege
et *conj.* = și
mos, moris *m.* = obicei
rego, -ere *vt.* = a conduce, a
guverna
partim ... partim = pe de o parte...
pe de alta
suus (aici Abl. sg.) *pron.* = al său
proprius (3) *adj.* = propriu, -e
communis (2) *adj.* = comun, -ă
homo, -inis *m.* = om
ius, iuris *n.* = drept, lege
utor, uti, usus sum *vi. dep.* = a se
folosi de + Abl.
nam *conj.* = căci
quod *pron.* = ceea ce
quisque *pron.* = fiecare, oricine
ipse *pron.* = el însuși

sibi *pron.* = sieși, pentru sine
constituo, -ere, constitui *vt.* = a
hotărî, a fixa
id *pron.* = acest (lucru)
voco, -are *vt.* = a (se) chema, a (se)
numi
-que (enclitic) *conj.* = și
civilis (2) *adj.* = civil, -ă
quasi *conj.* = ca și, întocmai ca, ca
unul care este
civitas, -atis *f.* = cetate
vero *adv.* = însă, de fapt
naturalis (2) *adj.* = natural, -ă,
firesc, -ă
ratio, -tionis *f.* = rațiune, gândire
inter *prep.* + *Ac.* = între
apud *prep.* + *Ac.* = la, de
peraeque *adv.* = la fel
custodio, -ire *vt.* = a păzi, a păstra
gens, -ntis *f.* = neam, familie
quo *pron. în Abl.* = de care

3 Rețineți expresiile și analizați verbele:

Ab alio expectes (expecto, -are) alteri quod feceris (facio, -ere). De la unul să aștepți ceea ce i-ai făcut celuilalt.

Ira quae tegitur (tego, -ere) plus nocet (noceo, -ere). Ura care se ascunde este mai vătămătoare.

Iudices, qui ex lege iudicatis (iudico, -are), obtemperare (obtempero, -are) legibus debetis (debeo, -ere). Judecători, voi care judecați conform legii, sunteți datori să vă supuneți legilor.

INDICATIV IMPERFECT ACTIV

Se formează de la tema de prezent la care se adaugă sufixul **-ba-** și desinențele active, cu observația că la pers. I sg. desinența este **-m**, nu **-o**.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudicā	vidē	pon	audī
Sg	iudica -ba -m iudica -ba -s iudica -ba -t	vide -ba -m vide -ba -s vide -ba -t	pon -e -ba -m* pon -e -ba -s pon -e -ba -t	audi -e -ba -m* audi -e -ba -s audi -e -ba -t
Pl.	iudica -ba -mus iudica -ba -tis iudica -ba -nt	vide -ba -mus vide -ba -tis vide -ba -nt	pon -e -ba -mus pon -e -ba -tis pon -e -ba -nt	audi -e -ba -mus audi -e -ba -tis audi -e -ba -nt
Trad.	judecam	vedeam	puneam	auzeam

La verbele de conjugările a III-a și a IV-a între tema de prezent și sufix apare vocala de legătură **-e-**.

Indicativul imperfect al verbului *sum, esse, fui*:

„eu eram”

Sg.	Pl.
I eram	I eramus
II eras	II eratis
III erat	III erant

INDICATIV IMPERFECT PASIV

Se formează ca indicativul imperfect activ înlocuind desinențele active cu cele pasive.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudicā	vidē	pon	audī
Sg	iudica –ba -r iudica –ba -ris iudica –ba -tur	vide –ba -r vide –ba -ris vide –ba -tur	pon –e –ba -r pon –e –ba -ris pon –e –ba -tur	audi –e –ba -r audi –e –ba -ris audi –e –ba -tur
Pl.	iudica –ba -mur iudica –ba -mini iudica –ba -ntur	vide –ba -mur vide –ba -mini vide –ba -ntur	pon –e –ba -mur pon –e –ba -mini pon –e –ba -ntur	audi –e –ba -mur audi –e –ba -mini audi –e –ba -ntur
Trad.	eram judecat, -ă	eram văzut, -ă	eram pus, -ă	eram auzit, -ă

EXERCITII

1 Conjuțați verbul *lego, -ere* la indicativ prezent și imperfect, activ și pasiv.

2 Traduceți în limba română:

Lex duodecim tabularum ita stricto iure utebatur, et praeponerat masculorum progeniem, et eos, qui per femini sexus necessitudinem sibi iuguntur, adeo expellebat, ut ne quidem inter matrem et filium filiamve ultro citroque, hereditates capiendae ius daret. (*De senatusconsulto Tertulliano*, I, 3,3)

Vocabular

lex, legis *f.* = lege

duodecim *num.* = doisprezece

tabula, -ae *f.* = tablă

ita *adv.* = astfel, așa (de)

strictus, -a, -um *part. pf. pas.* = concis, -ă; riguros, -ă

ius, iuris *n.* = drept

utor, uti, uti sum *vb. deponent* (formă pasivă și înțeles activ) = a se folosi de + Abl.

praepono, -ere, -posui, -positum = a prefera

masculus, -a, -um *adj.* = bărbătesc, masculin

progenies, ei *f.* = urmaș, descendent

eos *Ac., m., pl. de la is, ea, id pron. dem.* = acesta, aceasta

femininus, -a, -um *adj.* = de femeie, femeiesc

sexus, -us *m.* = sex (masculin și feminin)

necessitudo, -inis *f.* = legătura de rudenie

sibi D. *pron. refl.* = sie, sieși
iugo (I) *vt.* = a uni, a lega
adeo *adv.* = până acolo, până într-atât
expello, -ere *vt.* = a îndepărta, a respinge
ut *conj.* = încât
ne quidem *adv.* = nici chiar
inter *prep. cu ac.* = între
mater, tris *f.* = mamă
filius, -ii *m.* = fiu
filia, -ae *f.* = fiică
ve (enclitic) *conj.* = sau
ultra citroque *adv.* = de o parte și de alta
hereditas, -atis *f.* = moștenire
capio, -ere *vt.* = a lua
do (I) *vt.* = a da

INDICATIV VIITOR I ACTIV

Se formează de la tema de prezent la care se adaugă pentru conjug. I și a II-a sufixul **-b-**, vocalele de legătură **-i/u-** și terminațiile active:

Sg. I -bo	Pl. -bimus
-bis	-bitis
-bit	-bunt

La verbele de conjug. a III-a și a IV-a la tema de prezent se adaugă sufixul **-a-** pentru pers. I sg. și sufixul **-e-** pentru celelalte pers. La pers. I sg. term. este **-m**.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudicā	vidē	pon	audī
Sg	iudica -bo iudica -bis iudica -bit	vide -bo vide -bis vide -bit	pon -a -m pon -e -s pon -e -t	audi -a -m audi -e -s audi -e -t
Pl.	iudica -bimus iudica -bitis iudica -bunt	vide -bimus vide -bitis vide -bunt	pon -e -mus pon -e -tis pon -e -nt	audi -e -mus audi -e -tis audi -e -nt
Trad.	voi judeca	voi vedea	voi pune	voi auzi

Indicativul viitor al verbului *sum, esse, fui*:

„eu voi fi”

Sg.	Pl.
I ero	I erimus
II eris	II eritis
III erit	III erunt

INDICATIV VIITOR I PASIV

Se formează de la tema de prezent la care se adaugă pentru conjug. I și a II-a sufixul **-b-**, vocalele de legătură **-i/e/u-** și terminațiile pasive:

Sg. I **-bor** Pl. **-bimur**
-beris **-bimini**
-bitur **-buntur**

La verbele de conjug. a III-a și a IV-a la tema de prezent se adaugă sufixul **-a-** pentru pers. I sg. și sufixul **-e-** pentru celelalte pers.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudicā	vidē	pon	audi
Sg	iudica -bo-r iudica -be -ris iudica -bi -tur	vide -bo -r vide -be -ris vide -bi -tur	pon -a -r pon -e -ris pon - e -tur	audi -a-r audi -e -ris audi -e -tur
Pl.	iudica -bi -mur iudica -bi -mini iudica -bu -ntur	vide -bi -mur vide -bi -mini vide -bu -ntur	pon - e -mur pon -e -mini pon - e -ntur	audi -e -mur audi -e -mini audi -e -ntur
Trad.	voi fi judecat, -ă	voi fi văzut, -ă	voi fi pus, -ă	voi fi auzit, -ă

EXERCITII

1 Analizați următoarele forme verbale:

accusabamus, accusatur, iudicabunt, dicemini, sunt, dico, dicem, erant, erint.

2 Traduceți în limba latină:

Ei vor fi avocați iluștri. Cicero a fost un mare orator roman. Dreptul roman este fundamentul dreptului european. Cine pierde libertatea, pierde totul.

4 Traduceți în limba română:

Omnes homines aut liberi sunt aut servi: Rursus liberorum hominum alii ingenui sunt, alii libertini. Ingenui sunt qui liberi nati sunt; libertini, qui ex iusta servitute manumissi sunt.

Sequitur de iure personarum alia divisio. Nam quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri subiectae sunt. Rursus earum personarum, quae alieno iuri subiectae sunt, aliae in potestate, aliae in manu, aliae in mancipio sunt. (Gaius, *Institutiones*, I, 1-11)

Rețineți expresiile: *sui iuris, alieno iuri, in potestate, in manu, sine manu, cum manu, in mancipio!*

Vocabular

Ex. 2 avocat = advocatus, -i *m.*

ilustru = illustris, e (2) *adj.*

Cicero, Ciceronis *m.*

a fost = fuit

mare = magnus (3) *adj.*

orator = orator, -oris *m.*

roman = Romanus (3) *adj.*

fundament = fundamen, -minis *n.*

european = europaeus (3) *adj.*

cine = qui

a pierde = perdo -ere *vt.*

libertate = libertas, -tatis *f.*

Ex. 3 aut... aut = sau... sau, fie... fie

homo, -inis *m.* = om

liber (3) *adj.* = liber, -ă

rursus *adv.* = din nou, în schimb,
la rândul său

alius... alius = anul... altul

ingenuus (3) *adj.* = născut din părinți liberi
 ingenui, -ōrum *m. pl.* = oameni liberi
 libertinus (3) *adj.* = care și-a dobândit libertatea, sclav eliberat
 qui *pron.* = care
 ex *prep.* + *Abl.* = din
 iustus (3) *adj.* = drept, -ă
 servitus, -tutis *f.* = sclavie
 manumitto, - ěre, misi, missum *vt.*
 = a elibera (sclavii)
 sequor, sequi, secutus sum *vt. dep.*
 = a însoți, a urma, a veni din urmă
 persona, -ae *f.* = persoană
 divisio, -onis *f.* = împărțire, diviziune

nam *conj.* = căci
 suus *adj. pron.* (aici în G. sg.) = al său
 quidam, quaedam *pron.* = oarecare, cineva, pl. unii, niște
 alienus (3) *adj.* = al altuia
 subicio, - ěre *vt.* = a supune
 is, ea, id *pron.* (aici în G. pl.) = acesta, aceasta
 in *prep.* + *Abl.* = în
 potestas, -tatis *f.* = putere, stăpânire, subordonare
 manus, -us *f.* = mână, autoritate, putere
 mancipium, -ii *n.* = deplină proprietate

CONJUNCTIV PREZENT ACTIV

La verbele de conjug. I se adaugă la rădăcina verbului sufixul -e, iar la verbele de la celelalte conjug. se adaugă la tema de prezent sufixul -a. Desinențele sunt aceleași de la indicativ imperfect activ.

Observațe: rădăcina verbului se află înlăturând terminația temei: iudica > iudic.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudic	vidē	pon	audī
Sg	iudic - e -m iudic - e -s iudic - e -t	vide -a -m vide -a -s vide -a -t	pon -a -m pon -a -s pon -a -t	audi -a -m audi -a -s audi -a -t
Pl.	iudic - e -mus iudic - e -tis iudic - e -nt	vide -a -mus vide -a -tis vide -a -nt	pon - a -mus pon -a -tis pon - a -nt	audi -a -mus audi -a -tis audi -a -nt
Trad.	să judec	să văd	să pun	să aud

Conjunctivul prezent al verbului *sum, esse, fui*:

„eu să fiu”

	Sg.	Pl.
I	sim	I simus
II	sis	II sitis
III	sit	III sint

CONJUNCTIV PREZENT PASIV

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudic	vidē	pon	audī
Sg	iudic –e-r iudic –e -ris iudic –e -tur	vide –a -r vide –a -ris vide –a -tur	pon –a –r pon –a –ris pon –a -tur	audi –a -r audi –a -ris audi –a -tur
Pl.	iudic –e -mur iudic –e -mini iudic –e -ntur	vide –a -mur vide –a -mini vide –a -ntur	pon –a –mur pon –a –mini pon –a –ntur	audi –a -mur audi –a -mini audi –a -ntur
Trad.	să fiu judecat, -ă	să fiu văzut, -ă	să fiu pus, -ă	să fiu auzit, -ă

CONJUNCTIV IMPERFECT ACTIV

Se formează de la tema de prezent la care se adaugă sufixul –re. La verbele de conjug. a III-a, între temă și sufix apare vocala –e- de legătură.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudica	vidē	pon	audī
Sg	iudica – re -m iudica –re -s iudica –re -t	vide –re -m vide –re -s vide –re -t	pon –e –re -m pon –e –re -s pon –e -re -t	audi –re -m audi –re -s audi –re -t
Pl.	iudica –re -mus iudica –re -tis iudica –re -nt	vide –re -mus vide –re -tis vide –re -nt	pon – e –re -mus pon –e –re -tis pon – e –re -nt	audi –re -mus audi –re -tis audi –re -nt
Trad.	aș judeca	aș vedea	aș pune	aș auzi

Conjunctivul perfect al verbului *sum, esse, fui*:
„eu aș fi”

	Sg.	Pl.
I	essem	I essemus
II	esses	II essetis
III	esset	III essent

CONJUNCTIV IMPERFECT PASIV

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudica	vidē	pon	audī
Sg	iudica – re -r iudica –re -ris iudica –re -tur	vide –re -r vide –re -ris vide –re -tur	pon –e –re -r pon –e –re -ris pon –e -re -tur	audi –re -r audi –re -ris audi –re -tur

Pl.	iudica –re -mur iudica –re -mini iudica –re -ntur	vide –re -mur vide –re -mini vide –re -ntur	pon – e –re -mur pon –e –re -mini pon – e –re -ntur	audi –re -mur audi –re -mini audi –re -ntur
Trad.	aș fi judecat, -ă	aș fi văzut, -ă	aș fi pus, -ă	aș fi auzit,-ă

EXERCITII

1 Formați conjunctivul prezent și imperfect, activ și pasiv, de la următoarele verbe: aperio, - ĩre (= a deschide), suadeo, - ěre (= a sfătui), firmo, - ăre (= a ĩntări), decerno, - ěre (= a hotărĳ).

2 Rețineți expresiile și analizați verbele scrise cu caractere ĩngroșate:

Punitur non solumquia peccatur, sed ne **peccetur** (pecco, - ăre). Este pedepsit nu numai pentru cĂ greșește, ci și ca să nu (mai) greșeascĂ.

Bis de eadem re ne **sit** actio. Să nu fie o acțiune (ĩn justiție) de douĂ ori despre același lucru.

Quod sentimus loquamur, quod loquimur **sentiamus**. Să vorbim ce simțim, să simțim ce vorbim.

Audiatur (audio, -ĳre) et altera pars. Să fie ascultatĂ și cealaltĂ parte.

Non bis **puniatur** pro eodem delicto. (Să nu se pedepseascĂ de douĂ ori pentru același delict).

3 Traduceți următorul text:

Legitimae sunt nuptiae, si Romanus Romanam nuptiis vel consensu ducat uxorem. Sed non omnibus personis uxores ducere licet: quia nec patri filiam, nec filio matrem, nec avo neptem, nec nepoti aviam. Quod non solum de personis, quae nobis propinquitate coniuncte sunt, sed etiam de adoptivis iustum est observari: nam etsi per emancipationem adoptio dissolvatur, nuptiae tamen inter has personas semper sunt illicitae. (Gaius, *Institutiones, Epitome*, IV)

Vocabular

legitimus (3) *adj.* = legitim, -ă; legal,
-ă

nuptiae, - ărum *f. pl.* = nuntĂ,
cĂsĂtorie

si *conj.* = dacĂ

Romanus (3) *adj.* = roman, -ă

vel *conj.* = fie, sau

consensus, -us *m.* (decl.a IV-a, aici
ĩn Abl. sg.) = consens, acord

uxor, -oris *f.* = soție

uxorem ducere = a se ĩnsura, a-și
lua soție

sed *conj.* = ĩnsĂ, dar

non *adv.* = nu

omnis (2) *adj.* = tot, toatĂ

persona, -ae *f.* = persoanĂ, bĂrbat
(ĩn text)

licet, ere, licuit *vb. impers.* = este
permis, este ĩngăduit

quia *conj.* = fiindcĂ

nec ... nec *conj.* = nici ... nici

pater, -tris *m.* = tatĂ

filius, -ii *m.* = fiu

mater, -tris *f.* = mamĂ

avus, -i *m.* = bunic

neptis, -is *f.* = nepoatĂ

nopos, -potis *m.* = nepot

avia, -ae *f.* = bunicĂ

non solum ... sed etiam = nu numai
... ci și

quod *conj.* = fiindcĂ, deoarece

de *prep.* + *Abl.* = de, ĩn legĂturĂ cu,
referitor la

nos *pron.* (nobis D., Abl) = noi

propinquitas, -tatis *f.* = apropiere,

ĩnrudire

coniunctus, -a, -um *part. Pf. pas.* =

legat, -ă

adoptivus (3) *adj.* = adoptat, -ă

iustum est observari = este cazul să
se aibă în vedere

IMPERATIV PREZENT ACTIV

Imperativul prezent are persoana a II-a sg. și pl. Pers. a II-a sg. este **identică cu tema de prezent a verbului**; la verbele de conjug. a III-a, la temă se adaugă vocala –e. La pers. a II-a pl. la tema de prez. se adaugă desinența –te; la verbele de conjug. a III-a, între temă și desinență se adaugă vocala –i- de legătură.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudica	vidē	pon	audī
Sg	iudica	vide	pone	audi
Trad.	judecă!	vezi!	pune!	auzi!
Pl.	iudica -te	vide -te	pon -i -te	audi -te
Trad.	judecați!	vedeți!	puneți!	auziți!

Imperativul prezent al verbului sum, esse, fui:

„fii!”		„fiți!”	
Sg.	Pl.	Sg.	Pl.
II es	II este	II es	II este

IMPERATIV PREZENT PASIV

Se formează adăugând la tema de prez. desinența –re pentru pers. a II-a sg. și desinența –mini pentru pers. a II-a pl. La conjug. a III-a se adaugă aceleași vocale de legătură ca la imperativ activ.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudica	vidē	pon	audī
Sg	iudica -re	vide -re	pon -e -re	audi -re
Trad.	fii judecat!	fii văzut!	fii pus!	fii auzit!
Pl.	iudica -mini	vide -mini	pon –i -mini	audi -mini
Trad.	fiți judecați!	fiți văzuți!	fiți puși!	fiți auziți!

IMPERATIV VIITOR ACTIV

Imperativul viitor are pers. a II-a și a III-a sg. și pl. și se traduce prin conjunctiv prezent.

Se formează adăugând la tema de prezent desinența –to pentru pers. a II-a și a III-a sg., desinența –tote pentru pers a II –a pl. și desinența –nto pentru pers. a III –a pl.

La verbele de conjug. a III –a apar vocalele de legătură -i/-u, iar la cele de conjug. a IV –a vocala –u.

	Conjug. I		Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudica		vidē	pon	audī
Sg	II III	iudica –to iudica -to	vide –to vide -to	pon -i -to pon -i -to	audi –to audi -to
Trad.	II III	să judeci! să judece!	să vezi! să vadă!	să pui! să pună!	să auzi! să audă!
Pl.	II III	iudica –tote iudica -nto	vide –tote vide –nto	pon –i –tote pon –u -nto	audi –tote audi -u -nto
Trad.	II III	să judecați! să judece!	să vedeți! să vadă!	să puneți! să pună!	să auziți! să audă!

IMPERATIVUL VIITOR AL VERBULUI SUM, ESSE, FUI

Sg.	Pl.
II esto	II estote
III esto	III suntō

IMPERATIV VIITOR PASIV

Are aceleași persoane ca și forma activă. La tema de prezent se adaugă desinența –**tor** pentru pers. a II –a și a III –a, desinența –**minor** pentru pers. a II –a pl. și desinența –**ntor** pentru pers. a III –a pl.

La verbele de conjug. a III –a apar vocalele de legătură -i/-u, iar la cele de conjug. a IV –a vocala –u.

	Conjug. I		Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	iudica		vidē	pon	audī
Sg	II II I	iudica –tor iudica -tor	vide –tor vide -tor	pon -i -tor pon -i -tor	audi –tor audi -tor
Trad.	II II I	Să fii judecat! să fie judecat!	să vezi! să vadă!	să pui! să pună!	să auzi! să audă!
Pl.	II II I	iudica –minor iudica -ntor	vide –minor vide –ntor	pon –i –minor pon –u -ntor	audi –minor audi -u -ntor
Trad.	II II I	să judecați! să judece!	să vedeți! să vadă!	să puneți! să pună!	să auziți! să audă!

EXERCITII

1 Traduceți în limba latină următoarele forme verbale:

Să citiți voi!, citește!, citiți!, fiți!, citiți!

2 Analizați imperativele:

Assiduo vindex assiduus esto; proletario quoi quis vindex esto. Unui cetățean înstărit să-i fie garant un cetățean înstărit; celui sărac să-i fie garant oricine. (*Legea celor XII Table, Tabla I*).

Si pro fure damnum decisum escit furti ne adorato (adoro, -āre = a intenta o acțiune):

Dacă s-au împăcat pentru furt, victima furtului să nu mai intenteze acțiunea. (*Ibidem, Tabla a II-a*)

Hominem mortuum in urbe ne sepelito (sepelio, -īre = a îngropa) neve urito (uro, -ēre = a arde). Nici un mort să nu fie îngropat sau ars în oraș. (*Ibidem, Tabla a X-a*)

Si servus, sciente domino, furtum facit noxam nocuit, noxae dedito (do, -āre, dedi, datum = a da, a preda). Dacă un sclav, cu știrea stăpânului său a comis un furt, sau a adus o pagubă, să fie predat victimei delictului cu titlul de despăgubire. (*Ibidem, Tabla a XII-a*)

INFINITIV PREZENT ACTIV

Este a doua formă a verbului dată în dicționar. Se formează din tema de prezent a verbului și terminația **-re**. La verbele de conjugarea a III-a se adaugă vocala de legătură **-e** între temă și terminație.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	iudica	vidē
	Iudica-re = a judeca	Vide-re = a vedea

	Conjug. a III-a	Conjug. a VI-a
Tema	pon	audi
	Pon-e-re = a pune	Audi-re = a auzi

INFINITIV PREZENT ACTIV AL VERBULUI SUM, ESSE, FUI

Esse = a fi

INFINITIV PREZENT PASIV

Se formează adăugând la tema de prezent terminațiile **-ri** pentru verbele conjugărilor I, a II-a și a IV-a, și **-i** pentru conjugarea a III-a.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	iudica	vidē
	Iudica-ri = a fi judecat, că este judecat	Vide-ri = a fi văzut, că este văzut

	Conjug. a III-a	Conjug. a VI-a
Tema	pon	audi
	Pon-i = a fi pus, că este pus	Audi-ri = a fi auzit, că este auzit

EXERCITII

1 Rețineți expresiile și analizați infinitivele:

Legis virtus est haec: imperare, vetare, permittere, punire. (Puterea legii este aceasta: să poruncească /a porunci/, să oprească /a opri/, să permită /a permite/, să pedepsească /a pedepsi/).

Errare humanum est perseverare diabolicum. A greși e omenește, a persevera (în greșeală) e diabolic.

Peccare licet nemini. Nimănui nu-i permis să greșească.

Virtus est hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum. Virtutea înseamnă a fi dușmanul și inamicul oamenilor și moravurilor rele.

Nemo cogi potest ad factum. Nimeni nu poate să fie constrâns la o faptă.

Bonum est a laudato viro laudari. Este bine (a fi) să fii lăudat de un bărbat lăudat.

PARTICIPIU PREZENT

Participiu este un adjectiv verbal. Se declină după declinarea a III-a. Se formează adăugând la tema de prezent sufixul **-ns** pentru N. sg., sufixul **-nt** pentru celelalte cazuri și terminațiile declinării a III-a. La verbele de conjug. a III-a și a IV-a între temă și sufix apare vocala de legătură **-e**.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	iudica	vidē
Sg m. f. n.	N. iudica – ns = care judecă, judecând G. iudica –nt -is D. iudica –nt -i Ac. iudica -nt -em Abl. iudica –nt -e	N. vide –ns = care vede, văzând G. vide –nt -is D. vide –nt -i Ac. vide –nt -em Abl. vide –nt -e
Pl. m. f. n.	N. iudica –nt -es G. iudica –nt -ium D. iudica –nt -ibus Ac. iudica –nt -es Abl. iudica –nt -ibus	N. vide –nt -es G. vide –nt -ium D. vide –nt -ibus Ac. vide –nt -es Abl. vide –nt -ibus

	Conjug. a III-a	Conjug. a VI-a

Tema	pon	audi
Sg m. f. n.	N. pon –e –ns = care pune, punând G. pon –e –nt -is D. pon –e –nt -i Ac. pon –e –nt -em Abl. pon –e –nt -e	N. audi –e –ns = care aude, auzind G. audi –e –nt -is D. audi –e –nt -i Ac. audi –e –nt -em Abl. audi –e –nt -e
Pl. m. f. n.	N. pon –e –nt -es G. pon –e –nt -ium D. pon –e –nt -ibus Ac. pon –e –nt -es Abl. pon –e –nt -ibus	N. audi –e –nt -es G. audi –e –nt -ium D. audi –e –nt -ibus Ac. audi –e –nt -es Abl. audi –e –nt -ibus

EXERCITII

1 Puneți la participiu prezent (N., G. sg. și pl) următoarele verbe: iudico, āre; habeo, -ēre; lego, -ēre; punio, -īre.

2 Rețineți următoarele expresii și analizați participiile:

Iustitiam colimus aequum ab iniquo separantes (separo, -āre), licitum ab illicito discernentes (discerno, -ēre). Cultivăm justiția separând echitatea de inechitate, deosebind licitul de ilicit.

Ubi autem et dantis et accipientis turpitude versatur, non posse repeti dicimus. (Unde, însă, există dezonoare și a celui ce dă și a celui ce primește, spunem că nu se poate reclama).

Multa petentibus (peto, -ēre) desunt multa. Multe le lipsesc celor ce pretind multe.

Qui metuens (metuo, -ēre) vivet liber mihi non erit unquam. (Horatius) Cel care va trăi temându-se, pentru mine nu va fi liber niciodată.

GERUNZIU

Este un substantiv verbal. Se declină după declinarea a II-a la singular; nu are nominativ.

Se formează adăugând la tema de prezent sufixul **nd** și terminațiile decl. a II-a. La verbele de conjug. a III-a și a IV-a, între temă și sufix apare vocala de legătură –e.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	iudica	vidē
	N. - G. iudica –nd –i = de a judeca D. iudica –nd –o = spre a judeca Ac. ad iudica -nd –um = pentru a judeca Abl. iudica –nd –o = judecând	N. - G. vide –nd –i = de a vedea D. vide –nd –o = spre a vedea Ac. ad vide –nd –um = pentru a vedea Abl. vide –nd –o = văzând
	Conjug. a III-a	Conjug. a VI-a

Tema	pon	audi
	N. - G. pon -e -nd -i = de a pune D. pon -e -nd -o = spre a pune Ac. ad pon -e -nd -um = pentru a pune Abl. pon -e -nd -o = punând	N. - G. audi -e -nd -i = de a auzi D. audi -e -nd -o = spre a auzi Ac. ad audi -e -nd -um = pentru a auzi Abl. audi -e -nd -o = auzind

GERUNDIV

Este un adjectiv verbal. Se declină după declinările I și a II-a.

Se formează adăugând la tema de prezent sufixul **nd** și terminațiile decl. I și a II-a. La verbele de conjug. a III-a și a IV-a, între temă și sufix apare vocala de legătură -e.

		Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tem		iudica	vidē	pon	audī
Sg	M F N	iudica -nd -us iudica -nd -a iudica -nd -um	vide -nd -us vide -nd -a vide -nd -um	pon -e -nd -us pon -e -nd -a pon -e -nd -um	audi -e -nd -us audi -e -nd -a audi -e -nd -um
Pl.	MFN	iudica -nd -i iudica -nd -ae iudica -nd -a	vide -nd -i vide -nd -ae vide -nd -a	pon -e -nd -i pon -e -nd -ae pon -e -nd -a	audi -e -nd -i audi -e -nd -ae audi -e -nd -a
Trad.		Care trebuie/merită să fie judecat, -ă	Care trebuie/merită să fie văzut, -ă	Care trebuie/merită să fie pus, -ă	Care trebuie/merită să fie auzit, -ă

EXERCITII

1 Rețineți expresiile și analizați gerunziile sau gerundivele prezente în aceste expresii.

Castigat ridendo (rideo, -ēre) mores. (Horatius). Corectează moravurile râzând.

Clavum clavo eiciendum (est) (eicio, -ēre). (Cicero). Cuiul cu un cui trebuie să fie scos.

Fit fabricando (fabricor, -āri) faber. Meșterul se face făurind.

In dubio actus interpretandus (interpretor, -āri) est in favore debitoris. În caz de dubiu actul trebuie interpretat în favoarea debitorului.

Discendo dicere scribendo scribere discimus. (Învățăm să vorbim vorbind, să scriem scriind).

Actori incumbit onus probandi. (Reclamantului îi revine sarcina de a dovedi).

Actus interpretandus est potius (magis) ut valeat quam pereat. (Actul trebuie interpretat mai mult ca să rămână valid decât ca să piară).

SUBSTANTIVUL (II)

DECLINAREA A IV-A

N. sg. – us/-u

G. sg. - us

Cuprinde substantive masculine, feminine și neutre. Substantivele masculine și cele feminine au N. sg. terminat în –us, iar cele neutre au la N. sg. terminația –u.

Substantive masculine	Substantive feminine	Substantive neutre
Ex.: magistratus, -us = magistrat senatus, -us = senat exercitus, -us = armată	Ex.: manus, -us = mână, ceată penus, -us = provizie tribus, -us = trib	Ex.: cornu, -us = corn genu, -us = genunchi gelu, -us = ger

Genul masculin

Sg.

N. sg. -us

Pl.

N. magistrat -us	N. magistrat -us
G. magistrat -us	G. magistrat -uum
D. magistrat -ui	D. magistrat -ibus
Ac. magistrat -um	Ac. magistrat -us
V. magistrat -us	V. magistrat -us
Abl. magistrat -u	Abl. magistrat -ibus

Substantivele feminine se declină întocmai ca cele masculine.

Genul neutru

Sg.

N. sg. -u

Pl.

N. corn -u	N. corn -ua
G. corn -us	G. corn -uum
D. corn -ui/-	D. corn -ibus
u	Ac. corn -ua
Ac. corn -u	V. corn -ua
V. corn -u	Abl. corn -ibus
Abl. corn -u	

DECLINAREA A V-A

N. sg. -es
G. sg. -ei

Substantivele declinării a V-a sunt de genul feminin; există doar două excepții de substantive care sunt de genul masculin, care însă se declină întocmai ca cele feminine. Au declinare completă doar substantivele dies, -ei (m.) și res, -ei (f.).

Substantive feminine	Substantive masculine
Ex.: res, -ei = lucru acies, -ei = linie de bătaie spes, -ei = speranță	dies, -ei = zi meridies, -ei = amiază

Genul feminin

Sg. **N. sg. -es** **Pl.**

N.	r - es	N.	r - es
G.	r - ei	G.	r - erum
D.	r - ei	D.	r - ebus
Ac.	r - em	Ac.	r - es
V.	r - es	V.	r - es
Abl.	r - e	Abl.	r - ebus

EXERCITII

1 Rețineți următoarele expresii și analizați substantivele de declinările a IV-a și a V-a:
Senatusconsultum est quod senatus (senatus, -us m.) iubet atque constituit idque legis vicem obtinet. (Gaius) Hotărârea senatului este ceea ce senatul decide și hotărăște, și acest lucru obține putere de lege.

Solus consensus (consensus, -us m.) obligat. Numai consimțământul creează obligații.

Primo usu (usus, -us). La prima întrebuințare.

Omnis fructus (fructus, -us m.) rei ad fructuarium pertinet. Toate fructele lucrului aparțin uzufructuarului.

Abusus (abusus, -us m.) non tollit usum (usus, -us m.). Abuzul nu împiedică uzul.

Quod ab initio vitiosum est non potest tractu (tractus, -us) temporis convalescere. Ceea ce, de la început, este vicios, nu se poate însănătoși cu trecerea vremii.

Quod nullum est nullum producit effectum (effectus, -us). Ceea ce nu este nimic nu produce nici un efect.

Post meridiem. După amiază.

In medias res. În mijlocul lucrurilor. (În miezul subiectului). (Horatius)

Rem alienam facere. A înstrăina un lucru.

Rei commodatae et possessionem et proprietatem retinemus. (Pomponius, Dig., 13, 6, 8) Păstrăm atât posesiunea cât și proprietatea lucrului dat în comodat.

Species (species, -ei f.) perit ei cui debetur. Un lucru cert piere pentru acela căruia îi este datorat.

Bona fides (fides, -ei f.) non patitur ut bis idem exigatur. (Gaius) Buna credință nu îngăduie să fie cerută de două ori aceeași plată.

2 Să se traducă:

a) Testamentum est mentis nostrae iusta contestatio, in id solemniter facta, ut post mortem nostram valeat. (Ulpian, Reg. 20,1)

b) Obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura. (Obligațiuni, I, 3, 13)

c) Obligationum substantia non in eo constitit, ut aliquod corpus nostrum, aut servitutem nostram, faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum.

Vocabular

testamentum, -i *n.* = testament
mens, -ntis *f.* = minte, voință
noster, -a, -um *adj. f.* = al nostru, a noastră
iustus (3) *adj.* = legal, -ă
contestatio, -onis *f.* = denunțare, manifestare
solemniter *adv.* = în mod solemn
factus, -a, -um *part. pf. pas.* = făcut, -ă
ut *conj.* = pentru ca, cu scopul
post *prep.* + *Ac.* = după
mors, -tis *f.* = moarte
valeo, ēre *vi.* = a avea valoare, a produce efecte
obligatio, -tionis *f.* = obligație
vinculum, -i *n.* = legătură
quo *pron.* + *Abl.* = prin care
necessitas, -tatis *f.* = necesitate
adstringo, -ēre *vt.* = a sili, a obliga
aliquis *pron.*, alicuius *G. sg.* = cineva, ceva
solvo, -ēre *vt.* = a plăti, a se achita
secundum *prep.* + *Ac.* = conform
cu, potrivit cu
civitas, -tatis *f.* = cetate
substantia, -ae *f.* = esență
in *prep.* + *Abl.* = în

is *pron.*, eo *Abl.* = acesta
constituo, -ēre *vt.* = a consta
ut *conj.* = că
aliqui, -qua, -quod *pron.* = un, o
corpus, -oris *n.* = corp, lucru
servitus, -utis *f.* = servitute
(grevând asupra proprietății)
facio, -ēre *vt.* = a face, a deveni
sed *conj.* = însă, ci
alius, -a, -ud *pron.* = cineva, ceva
nos. *pron.*, nobis *D.* = noi
obstringo, -ēre *vt.* = a obliga, a constrânge
ad *prep.* + *Ac.* = la, spre
do, -āre *vt.* = a da
vel *conj.* = sau
praesto, -āre *vt.* = a îndeplini, a face (o prestație)

PRONUMELE

În limba latină există următoarele tipuri de pronume: **personal**, **reflexiv**, **posesiv**, **demonstrativ**, **relativ**, **interogativ** și **nehotărât**.

PRONUMELE PERSONAL

Limba latină are forme proprii pentru pronumele personal la persoanele I și a II-a; pentru persoana a III-a se folosește unul dintre pronumele demonstrative: is, hic, ille, iste, ipse, idem.

	Pers. I	Pers. a II-a
Sg.	N. ego = eu G. mei = de mine D. mihi = mie, pentru mine Ac. me = pe mine V. – Abl. me = de (de la, despre, cu) mine	N. tu = tu G. tui = de tine D. tibi = ție, pentru tine Ac. te = pe tine V. tu! = tu! Abl. te = de (de la, despre, cu) tine
Pl.	N. nos = noi G. / nostri = de noi \ nostrum = dintre noi D. nobis = nouă, pentru noi Ac. nos = pe noi V. – Abl. nobis = de (de la, despre, cu) noi	N. vos = voi G. / vestri = de voi \ vestrum = dintre voi D. vobis = vouă, pentru voi Ac. vos = pe voi V. vos! = voi! Abl. vobis = de (de la, despre, cu) voi

PRONUMELE REFLEXIV

 Indică persoana care săvârșeste și suferă în același timp acțiunea. Pronumele reflexiv de pers. I și a II-a are aceleași forme cu pron. personal. La pers. a III-a are forme proprii; la această pers. nu are N.

N.	–
G.	sui = de sine
D.	sibi = sieși
Ac.	se = pe sine
Abl.	se = de/ de la/ despre/ cu voi

PRONUMELE POSESIV

Se declină ca adjectivele de clasa I terminate în –us, -a, -um și -er, -ra, -rum.

Pers. I	meus, mea, meum = al meu, a mea noster, nostra, nostrum = al nostru, a noastră
Pers. a II-a	tuus, tua, tuum = al tău, a ta vester, vestra, vestrum = al vostru, a voastră
Pers. a III-a	suus, sua, suum = al său, a sa

EXERCITII

1 Rețineți și analizați pronumele:
Habent sua fata libelli. Cărțile își au soarta lor.

Homo doctus in se semper divitias habet. Omul învățat are întotdeauna bogățiile în sine (însuși).

Hodie mihi, cras tibi. Astăzi mie, mâine ție (ți se poate întâmpla).

Omnia mea mecum (*cum* prep. postpusă + Abl.) porto. (Bias) Toate ale mele le port cu mine.

Si vis omnia tibi subicere, te subice rationi. (Seneca) Dacă vrei să ți se supună toate, supune-te rațiunii.

PRONUMELE DEMONSTRATIV

Pronumele demonstrative au forme deosebite pentru fiecare gen în parte; urmează în mare parte declinarea nominală, însă au și unele particularități: N. sg. m. terminat în –e sau N., Ac. sg. n. în –d. Le sunt caracteristice terminațiile de G. sg. în –ius și de D. sg. în –i.

Pronumele demonstrative sunt:

Hic, haec, hoc = acesta, aceasta

Iste, ista, istud = acesta, aceasta; ăsta, asta

Is, ea, id = acesta, aceasta

Ille, illa, illud = acela, aceea

Ipsa, ipsa, ipsum = însuși, însăși

Idem, eadem, idem = același, aceeași

Sg.	M	F	N	Pl.	M	F	N
N.	hic	haec	hoc	N.	hi	hae	haec
G.	huius	huius	huius	G.	horum	harum	horum
D.	huic	huic	huic	D.	his	his	his
Ac.	hunc	hanc	hoc	Ac.	hos	has	haec
Abl.	hoc	hac	hoc	Abl.	his	his	his

Sg.	M	F	N	Pl.	M	F	N
N.	iste	ista	istud	N.	isti	istae	ista
G.	istius	istius	istius	G.	istorum	istarum	istorum
D.	isti	isti	isti	D.	istis	istis	istis
Ac.	istum	istam	istud	Ac.	istos	istas	ista
Abl.	isto	ista	isto	Abl.	istis	istis	istis

Sg.	M	F	N	Pl.	M	F	N
N.	is	ea	id	N.	ii (ei)	eae	ea
G.	eius	eius	eius	G.	eorum	earum	eorum
D.	ei	ei	ei	D.	iis (eis)	iis (eis)	iis (eis)
Ac.	eum	eam	id	Ac.	eos	eas	ea
Abl.	eo	ea	eo	Abl.	iis (eis)	iis (eis)	iis (eis)

Sg.	M	F	N	Pl.	M	F	N
N.	ille	illa	illud	N.	illi	illae	illa
G.	illius	illius	illius	G.	illorum	illarum	illorum
D.	illi	illi	illi	D.	illis	illis	illis
Ac.	illum	illam	illud	Ac.	illos	illas	illa
Abl.	illo	illa	illo	Abl.	illis	illis	illis

Sg.	M	F	N	Pl.	M	F	N
N.	ipse	ipsa	ipsum	N.	ipsi	ipsae	ipsa
G.	ipsius	ipsius	ipsius	G.	ipsorum	ipsarum	ipsorum
D.	ipsi	ipsi	ipsi	D.	his	his	his
Ac.	ipsum	ipsam	ipsum	Ac.	hos	has	haec
Abl.	ipso	ipsa	ipso	Abl.	his	his	his

Sg.	M	F	N	Pl.	M	F	N
N.	idem	eadem	idem	N.	iidem	eaedem	eadem
G.	eiusdem	eiusdem	eiusdem	G.	eorundem	earundem	eorundem
D.	eidem	eidem	eidem	D.	iisdem	iisdem	iisdem
Ac.	eundem	eandem	idem	Ac.	eosdem	easdem	eadem
Abl.	eodem	eadem	eodem	Abl.	iisdem	iisdem	iisdem

PRONUMELE RELATIV

Qui, quae, quod = care ce

Sg.	M	F	N	Pl.	M	F	N
N.	qui	quae	quod	N.	qui	quae	quae
G.	cuius	cuius	cuius	G.	quorum	quarum	quorum
D.	cui	cui	cui	D.	quibus	quibus	quibus
Ac.	quem	quam	quod	Ac.	quos	quas	quae
Abl.	quo	qua	quo	Abl.	quibus	quibus	quibus

PRONUMELE INTEROGATIV

Principalul pronume interogativ este **quis, quis, quid** = cine ce; acesta se declină ca pronumele relativ cu deosebirea că pronumele interogativ are la N. sg. quis, quid și la Ac. sg. n. quid.

Pronumele relativ se întrebuițează și ca pronume interogativ.

PRONUMELE NEHOTĂRÂT

Pronume nedefinite compuse:

Aliquis, aliqua, aliquid = cineva, ceva

Quidam, quaedam, quiddam = un oarecare

Pronume nedefinite cu valoare de adjective:

Unus, una, unum = unul, una

Ullus, ulla, ullum = vreunul, vreuna

Nullus, nulla, nullum = nici unul, nici una

Alius, alia, aliud = altul, alta

Pronume nedefinite negative:

Nemo = nimeni

Nihil (nedeclinabil) = nimic

EXERCITII

Rețineți expresiile și analizați pronumele:

Nihil aliud est quam ius quod sibi debeatur iudicio persecuendi. Acțiunea juridică nu este nimic altceva decât dreptul de a urmări prin judecată ceea ce ni se datorează.

Qui in iure confessus est, suam confessionem infirmare non potest. Cine a mărturisit la judecată nu poate să-și infirme mărturisirea.

Id quod nostrum est sine facto nostro ad alium transferri non potest. Ceea ce este al nostru nu poate fi transmis altuia fără consimțământul nostru.

Consentire est in unam eademque sententiam concurrere. A consimți este a te uni în aceeași unică hotărâre.

Probatio incumbit ei qui dicit. Proba îi revine celui care afirmă.

De cuius successione agitur. Persoana despre a cărei moștenire este vorba.

Ab hoc et ab hac. De ici și de colo. (A spune vrute și nevrute).

Ubi eadem est legis ratio ibi eadem legis dispositio. (Unde este același motiv al legii, acolo este aceeași dispoziție a legii).

NUMERALUL

În limba latină există numerele cardinale, ordinale, distributive și adverbiale:

Cifră rom.	Numeral cardinal	Numeral ordinal	Numeral distributiv	Numeral adverbial
I	unus, -a, -um	primus, -a, -um	singuli, -ae, -a	semel
II	duo, duae, duo	secundus, -a, -um	bini, -ae, -a	bis
III	tres, tria	tertius, -a, -um	terni, -ae, -a	ter
IV	quattuor	quartus, -a, -um	quaterni, -ae, -a	quater
V	quinque	quintus, -a, -um	quini, -ae, -a	quinqües
VI	sex	sextus, -a, -um	seni, -ae, -a	sexies
VII	septem	septimus, -a, -um	septeni, -ae, -a	septies
VIII	octo	octavus, -a, -um	octoni, -ae, -a	octies
IX	novem	nonus, -a, -um	noveni, -ae, -a	novies
X	decem	decimus, -a, -um	deni, -ae, -a	decies
IX	undecim	undecimus, -a, -um	undeni, -ae, -a	undecies
XII	duodecim	duodecimus, -a, -um	duodeni, -ae, -a	duodecies
XIII	tredecim	tertius decimus, -a, -um	terni deni	ter decies
XIV	quattuordecim	quartus decimus, -a, -um	quaterni deni	quater decies
XV	quindecim	quintus decimus, -	quini deni	quinqües

		a,-um		decies
XVI	sedecim	sextus decimus,- a,-um	seni deni	sexies decies
XVII	septendecim	septimus decimus,-a,-um	septeni deni	septies decies
XVIII	doudeviginti	duodevicesimus,- a,-um	duodeviceni	duodevicies
XIX	undeviginti	undevicesimus,- a,-um	undeviceni	undevicies
XX	viginti	vicesimus,-a,-um	viceni	vicies
XXI	unus et viginti	vicesimus primus	viceni singuli	vicies semel
.....
.....
C (100)	centum	centesimus	centeni	centies
M (1000)	mille	millesimus	singula millia	millies

Unus = unu, **primus** = primul, **singuli** = câte unul, **semel** = o dată.

Primele trei numerale cardinale se declină astfel:

	M	F	N		M	F	N		M	F	N
N.	unus	una	unum	N.	duo	duae	duo	N.	tres	tres	tria
G.	unius	unius	unius	G.	duorum	duarum	duorum	G.	trium	trium	trium
D.	uni	uni	uni	D.	duobus	duabus	duobus	D.	tribus	tribus	tribus
Ac.	unum	unam	unum	Ac.	duos	duas	duo	Ac.	tres	tres	tria
Abl.	uno	una	uno	Abl.	duobus	duabus	duobus	Abl.	tribus	tribus	tribus

EXERCIȚII

I Rețineți expresiile și analizați numeralele:

Testis unus, testis nullus. Un (singur) martor, nici un martor.

Tres faciunt collegium. Trei fac un colegiu (un consiliu).

Non idem est si duo dicunt idem. Nu este același lucru dacă doi spun același lucru.

Bis de eadem re ne sit actio. Să nu fie o acțiune de două ori despre același lucru.

Nemo debet bis puniri pro uno delicto. Nimeni nu trebuie să fie pedepsit de două ori pentru un singur delict.

Traduceți în limba română:

1 Ex lege duodecem tabularum: "Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto; si manu os fregit libero, trecentorum sestertiorum, si servo, centum quinquaginta poenam subito; si iniuriam faxit, viginti quinque asses poenae sunt".

2 Lucius Veratius pro delectamento habebat os hominis liberi verberare manus suae palmā. Eum servus sequebatur ferens crumenam plenam assium. Quem depalmaverat statim iubebat viginti quinque asses numerari secundum Duodecim tabulas.

Vocabular

ex *prep.* + *Abl.* = din, după
tabula, -ae *f.* = tablă (pentru a afișa
ceva)

si *conj.* = dacă
membrum, *i n.* = membru (mână,
picior)

rumpo, -ĕre, rupi *vt.* = a rupe (rupi = ind. pf., pers. a III-a, sg.)
 ni conj. = daca nu
 cum *prep.* + *Abl.* = cu
 paco, -ĕre *vt.* = a face pace, a se nvoi, a se mpca
 talio, -onis *f.* = pedeapsa talionului (*ochi pentru ochi, dinte pentru dinte*)
 manus, -us *f.* = mn
 os, ossis *n.* = os
 frango, -ĕre, fregi *vt.* = a frnge, a rupe (fregi = ind. pf., pers. a III-a, sg.)
 liber *adj.* (3) = liber, - (subnteles *homo*)
 trecenti, -ae, -a = 300
 sestertius, -ii *m.* = sester (ban de argint)
 servus, -i *m.* = sclav
 quinquaginta = 50
 poena, -ae *f.* = pedeapsă
 subeo, -ire *vt.* = a suporta
 iniuria, -ae *f.* = nedreptate, act de nedreptate
 facio, -ĕre *vt.* = a face (faxit = fecit = ind. pf., pers. a III-a, sg.)
 viginti quinque = 25

as, assis *m.* = as, ban (cu valoare variabilă în funcie de perioada istorică)
 pro *prep.* + *Abl.* = ca, drept
 delectamentum, -i *n.* = desfătare, distracie
 habeo, -ĕre *vt.* = a avea
 os, oris *n.* = gură
 verbero, -are *vt.* = a lovi
 palma, -ae *f.* = palm
 sequor, sequi, secutus sum *vt. dep.* = a urma, a veni din urmă
 ferens, ferentis *part. prez.* = care poartă, purtnd
 crumena, -ae *f.* = pungă de bani
 plenus *adj.* (3) = plin, -
 depalmo, -are *vt.* = a plmui
 statim *adv.* = îndată, pe loc
 iubeo, -ĕre *vt.* = a porunci
 numero, -are *vt.* = a număra
 secundum *prep.* + *Ac.* = conform cu, după

VERBUL (II)

TEMA DE PERFECT

Se află nlturnd terminația **-i** de la persoana I sg. a indicativului perfect, a III-a formă principală a verbului dată în dicționar. Cele mai multe verbe de conjugările I i a II-a au tema perfectului terminată în **-v**, la majoritatea verbelor de conjugarea a III-a tema de perfect este terminată în consoană iar la verbele de conjugarea a IV-a tema este terminată în **-a**, **-v** sau altă consoană.

Ex:

- accuso, accusre, accusavi, accusatum (= a acuza): nlturnd terminația **-i** de la **accusavi** obinem tema de perfect **accusav**;
- moveo, movĕre, movi, motum (= a mica): nlturnd terminația **-i** de la **movi** obinem tema de perfect **mov**;
- lego, legĕre, legi, lectum (= a citi): nlturnd terminația **-i** de la **legi** obinem tema de perfect **leg**;
- punio, punire, punivi, punitum (= a pedepsi): nlturnd terminația **-i** de la **punivi** obinem tema de perfect **puniv**;

De la tema de perfect se formează: - indicativul perfect

- indicativul mai mult ca perfect
- indicativul viitor II
- conjunctivul perfect
- conjunctivul mai mult ca perfect
- infinitivul perfect

INDICATIV PERFECT ACTIV

Se formează adăugând la tema de perfect următoarele terminații:

Sg. I -i
 II -isti
 III -it
 Pl. I -imus
 II -istis
 III -ērunt

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusav	mov	leg	puniv
Sg	accusav -i accusav -isti accusav -it	mov -i mov -isti mov -it	leg -i leg -isti leg -it	puniv -i puniv -isti puniv -it
Pl.	accusav -imus accusav -istis accusav -erunt	mov -imus mov -istis mov -erunt	leg -imus leg -istis leg -erunt	puniv -imus puniv -istis puniv -erunt
Trad.	am acuzat	am mișcat	am citit	am pedepsit

**Indicativul perfect al verbului *sum, esse, fui*:
 „am fost”**

Sg.	Pl.
I fui	I fuimus
II fuisti	II fuistis
III fuit	III fuerunt

INDICATIV MAI MULT CA PERFECT ACTIV

Se formează adăugând la tema de perfect următoarele terminații:

Sg. I - **eram**
 II -**eras**
 III -**erat**
 Pl. I -**eramus**
 II -**eratis**
 III -**erant**

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusav	mov	leg	puniv
Sg	accusav -eram accusav -eras accusav -erat	mov -eram mov -eras mov -erat	leg -eram leg -eras leg -erat	puniv -eram puniv -eras puniv -erat
Pl.	accusav -eramus accusav -eratis accusav -erant	mov -eramus mov -eratis mov -erant	leg -eramus leg -eratis leg -erant	puniv -eramus puniv -eratis puniv -erant
Trad.	acuzasem	mișcasem	citisem	pedepsisem

**Indicativul mai mult ca perfect al verbului *sum, esse, fui*:
„fusesem”**

	Sg.	Pl.
I	fueram	fueramus
II	fueras	fueratis
III	fuerat	fuerant

INDICATIV VIITOR II ACTIV

Se formează adăugând la tema de perfect următoarele terminații:

Sg. I -ero
II -eris
III -erit
Pl. I -erimus
II -eritis
III -erint

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusav	mov	leg	puniv
Sg	accusav -ero accusav -eris accusav -erit	mov -ero mov -eris mov -erit	leg -ero leg -eris leg -erit	puniv -ero puniv -eris puniv -erit
Pl.	accusav -erimus accusav -eritis accusav -erint	mov -erimus mov -eritis mov -erint	leg -erimus leg -eritis leg -erint	puniv -erimus puniv -eritis puniv -erint
Trad.	voi fi acuzat	voi fi mișcat	voi fi citit	voi fi pedepsit

**Indicativul viitor II al verbului *sum, esse, fui*:
„voi fi fost”**

	Sg.	Pl.
I	fui	fuerimus
II	fueris	fueritis
III	fuerit	fuerint

--	--

CONJUNCTIV PERFECT ACTIV

Se formează adăugând la tema de perfect următoarele terminații:

- Sg. I **-erim**
 II **-eris**
 III **-erit**
 Pl. I **-erimus**
 II **-eritis**
 III **-erint**

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusav	mov	leg	puniv
Sg	accusav -erim accusav -eris accusav -erit	mov -erim mov -eris mov -erit	leg -erim leg -eris leg -erit	puniv -erim puniv -eris puniv -erit
Pl.	accusav -erimus accusav -eritis accusav -erint	mov -erimus mov -eritis mov -erint	leg -erimus leg -eritis leg -erint	puniv -erimus puniv -eritis puniv -erint
Trad.	să fi acuzat	să fi mișcat	să fi citit	să fi pedepsit

Conjunctivul perfect al verbului *sum, esse, fui*:

„să fi fost”

Sg.	Pl.
I fuerim	I fuerimus
II fueris	II fueritis
III fuerit	III fuerint

CONJUNCTIV MAI MULT CA PERFECT

Se formează adăugând la tema de perfect următoarele terminații:

- Sg. I **-issem**
 II **-isses**
 III **-isset**
 Pl. I **-issemus**
 II **-issetis**
 III **-issent**

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusav	mov	leg	puniv
Sg	accusav -issem accusav -isses accusav -isset	mov -issem mov -isses mov -isset	leg -issem leg -isses leg -isset	puniv -issem puniv -isses puniv -isset

Pl.	accusav -issemus accusav -issetis accusav -issent	mov -issemus mov -issetis mov -issent	leg -issemus leg -issetis leg -issent	puniv -issemus puniv -issetis puniv -issent
Trad.	aș fi acuzat	aș fi mișcat	aș fi citit	aș fi pedepsit

INFINITIV PERFECT ACTIV

Se formează adăugând la tema de perfect terminația **-isse**:

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusav	mov	leg	puniv
	accusav -isse	mov -isse	leg -isse	puniv -isse
Trad.	a fi acuzat/ că a acuzat	a fi mișcat/ că a mișcat	a fi citit/ că a citit	a fi pedepsit/ că a pedepsit

EXERCIȚII

1 Traduceți următorul text:

Testamentorum autem genera initio duo fuerunt: nam aut calatis comitiis testamentum faciebant, quae comitia bis in anno testamentis faciendis destinata erant, aut in procinctu, id est cum belli causa arma sumebant; procinctus est enim expeditus et armatus exercitus. Alterum itaque in pace et in otio faciebant, alterum in proelio exituri. Accessit deinde tertium genus testamenti, quod per aes et libram agitur. Qui neque calatis comitiis neque in procinctu testamentum fecerat, is si subita morte urgebatur, amico familiam suam, id est patrimonium suum, mancipio dabat, eumque rogabat quid cuique post mortem suam dari vellet. (Gaius, *Institutiones*, 99 -101).

2 Rețineți expresiile și analizați verbele formate de la tema de perfect:

Libertatem qui perdidit nihil potest perdere. Cine și-a pierdut libertatea nimic nu mai poate să piardă.

Quae ab initio inutilis fuit institutio (hereditatis) convalescere non potest tractu temporis et ideo non producit effectum. Instituția succesorală care de la început a fost inutilă (nulă), nu poate deveni validă prin trecerea timpului și, de aceea, nu produce efect.

Cui permiseris tuam rem agere aut deffendere, is procurator intellegitur. Cel căruia i-ai permis să administreze sau să apere bunul tău, acesta se înțelege a fi procuratorul tău.

Ab alio expectes alteri quod feceris. (De la unul să aștepti ceea ce i-ai făcut celuiilalt).

In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum est. (Într-o relație de bună credință, trebuie luat în seamă ce-ai înțeles, nu ce-ai spus).

Si duo dolo malo fecerint (contractum) invicem, de dolo non agent. (Dacă ambele părți vor face contractul cu vicleșug, nu vor obține acțiune de dol una contra alteia).

TEMA SUPINULUI

Tema supinului se află înlăturând terminația **-um** de la supin, a IV-a formă principală a verbului dată în dicționar.

Din tema supinului se formează următoarele timpuri și moduri:

- supin;
- infinitiv viitor activ;
- participiu viitor activ;
- participiu perfect pasiv.

SUPINUL

Are două cazuri Acuzativ și Ablativ: la Acuzativ se adaugă la tema de supin terminația –**um**, iar la Ablativ terminația –**u**.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusat	mot	lect	punit
	Ac. accusat –um Abl. accusat -u	Ac. mot –um Abl. mot -u	Ac.lect –us Abl. lect -u	Ac. punit –um Abl.punit -u
Trad.	Ac. spre a acuza Abl. de acuzat	Ac.spre a mișca Abl. de mișcat	Ac. spre a citi Abl. de citit	Ac.spre a pedepsi Abl. de pedepsit

INFINITIV VIITOR ACTIV

Se formează adăugând la tema supinului sufixul –**ur-** și terminațiile de Ac. sg. și pl., m., f., n., de la declinările I și a II-a; infinitivul verbului a fi intră și el în componența acestei forme verbale..

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusat	mot	lect	punit
Sg	accusat-urus } accusat-uram } esse acusat-urum }	mot-urus } mot-uram } esse mot-urum }	lect-urus } lect-uram } esse lect-urum }	punit-urus } punit-uram } esse punit-urum }
Pl	accusat-uros } accusat-uras } esse acusat-ura }	mot-uros } mot-uras } esse mot-ura }	lect-uros } lect-uras } esse lect-ura }	punit-uros } punit-uras } esse punit-ura }
Trad.	Că va acuza	Că va mișca	Că va citi	Că va pedepsi

PARTICIPIU VIITOR ACTIV

Se formează adăugând la tema supinului sufixul –**ur-** și terminațiile de Ac. sg. și pl., m., f., n., de la declinările I și a II-a.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a

Tem	accusat	mot	lect	punit
Sg	accusat-urus accusat-uram acusat-urum	mot-urus mot-uram mot-urum	lect-urus lect-uram lect-urum	punit-urus punit-uram punit-urum
Pl	accusat-uros accusat-uras acusat-ura	mot-uros mot-uras mot-ura	lect-uros lect-uras lect-ura	punit-uros punit-uras punit-ura
Trad.	Care are de gând/ care intenționează să acuze	Care are de gând/care intenționează să miște	Care are de gând/ care intenționează să citească	Care are de gând/care intenționează să pedepsească

PARTICIPIU PERFECT PASIV

Se formează adăugând la tema supinului terminațiile adjectivale –us, -a, -um pentru sg. și –i, -ae, -a pentru plural; se declină după declinările I și a II-a.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusat	mot	lect	punit
Sg	accusat-us accusat-a acusat-um	mot-us mot-a mot-um	lect-us lect-a lect-um	punit-us punit-ae punit-um
Pl	accusat-i accusat-ae acusat-a	mot-i mot-ae mot-a	lect-i lect-ae lect-a	punit-i punit-ae punit-a
Trad.	acuzat, -ă; acuzati, -e	mișcat, -ă; mișcați, -e	citit, -ă; citiți, -e	pedepsit, -ă; pedepsiți, -e

EXERCITII

Rețineți expresiile și analizați formele verbale de la tema supinului:

Praetor edicit se coacturum esse arbitrum dicere sententiam. (Pretorul afirmă că va constrânge pe arbitru să-și exprime hotărârea).

Dolo facit qui petit quod statim redditurus. (Procedează potrivit unui dol cel care pretinde ceea ce /are de gând/ va restitui îndată).

De lege lata et de lege ferenda. (Despre o lege dată și despre o lege care trebuie să fie dată).
Latus, -a, -um part. pf. de la vb. fero, ferre, tuli, latum.

Voluntas in mente retenta non efficit. (O voință reținută în interiorul minții nu are efect).

Damnum inuria datum. (Pagubă cauzată pe nedrept).

TIMPURILE COMPUSE ALE CONJUGĂRII PASIVE

Aceste timpuri se formează cu ajutorul participiului perfect compus al verbului de conjugat și cu verbul sum, esse, fui.

INDICATIV PERFECT

Se formează din participiul perfect pasiv al verbului de conjugat și cu verbul *esse* la indicativ prezent.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	accusat	mot
Sg	accusat-us } sum accusat-a } es acusat-um } est	mot-us } sum mot-a } es mot-um } est
Pl	accusat-i } sumus accusat-ae } estis acusat-a } sunt	mot-i } sumus mot-ae } estis mot-a } sunt
Trad.	Eu am fost acuzat, -ă.	Eu am fost mișcat, -ă.
	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	lect	mot
Sg	lect-us } sum lect-a } es lect-um } est	punit-us } sum punit-ae } es punit-um } est
Pl	lect-i } sumus lect-ae } estis lect-a } sunt	punit-i } sumus punit-ae } estis punit-a } sunt
Trad.	Eu am fost citit, -ă.	Eu am fost pedepsit, -ă.

INDICATIV MAI MULT CA PERFECT

Se formează din participiul perfect pasiv al verbului de conjugat și cu verbul *esse* la indicativ imperfect.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	accusat	mot
Sg	accusat-us } eram accusat-a } eras acusat-um } erat	mot-us } eram mot-a } eras mot-um } erat
Pl	accusat-i } eramus accusat-ae } eratis acusat-a } erant	mot-i } eramus mot-ae } eratis mot-a } erant
Trad.	Eu fusesem acuzat, -ă.	Eu fusesem mișcat, -ă.
	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	lect	mot
Sg	lect-us } eram lect-a } eras lect-um } erat	punit-us } eram punit-ae } eras punit-um } erat
Pl	lect-i } eramus	punit-i } eramus

	lect-ae eratis lect-a erant	punit-ae eratis punit-a erant
Trad.	Eu fusesem citit, -ă.	Eu fusesem pedepsit, -ă.

INDICATIV VIITOR II

Se formează din participiul perfect pasiv al verbului de conjugat și cu verbul esse la indicativ viitor I.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	accusat	mot
Sg	accusat-us } ero accusat-a } eris acusat-um } erit	mot-us } ero mot-a } eris mot-um } erit
Pl	accusat-i } erimus accusat-ae } eritis acusat-a } erunt	mot-i } erimus mot-ae } eritis mot-a } erunt
Trad.	Eu voi fi fost acuzat, -ă.	Eu voi fi fost mișcat, -ă.
	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	lect	mot
Sg	lect-us } ero lect-a } eris lect-um } erit	punit-us } ero punit-ae } eris punit-um } erit
Pl	lect-i } erimus lect-ae } eritis lect-a } erunt	punit-i } erimus punit-ae } eritis punit-a } erunt
Trad.	Eu voi fi fost citit, -ă.	Eu voi fi fost pedepsit, -ă.

CONJUNCTIV PERFECT

Se formează din participiul perfect pasiv al verbului de conjugat și cu verbul esse la conjunctiv prezent.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	accusat	mot
Sg	accusat-us } sim accusat-a } sis acusat-um } sit	mot-us } sim mot-a } sis mot-um } sit
Pl	accusat-i } simus accusat-ae } sitis acusat-a } sint	mot-i } simus mot-ae } sitis mot-a } sint
Trad.	Eu să fi fost acuzat, -ă.	Eu să fi fost mișcat, -ă.
	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	lect	mot
Sg	lect-us } sim lect-a } sis lect-um } sit	punit-us } sim punit-ae } sis punit-um } sit

Pl	lect-i } simus lect-ae } sitis lect-a } sint	punit-i } simus punit-ae } sitis punit-a } sint
Trad.	Eu să fi fost citit, -ă.	Eu să fi fost pedepsit, -ă.

CONJUNCTIV MAI MULT CA PERFECT

Se formează din participiul perfect pasiv al verbului de conjugat și cu verbul esse la conjunctiv perfect.

	Conjug. I	Conjug. a II-a
Tema	accusat	mot
Sg	accusat-us } essem accusat-a } esses acusat-um } esset	mot-us } essem mot-a } esses mot-um } esset
Pl	accusat-i } essemus accusat-ae } essetis acusat-a } essent	mot-i } essemus mot-ae } essetis mot-a } essent
Trad.	Eu aș fi fost acuzat, -ă.	Eu aș fi fost mișcat, -ă.
	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	lect	mot
Sg	lect-us } essem lect-a } esses lect-um } esset	punit-us } essem punit-ae } esses punit-um } esset
Pl	lect-i } essemus lect-ae } essetis lect-a } essent	punit-i } essemus punit-ae } essetis punit-a } essent
Trad.	Eu aș fi fost citit, -ă.	Eu aș fi fost pedepsit, -ă.

INFINITIV VIITOR PASIV

Se formează cu ajutorul supinului și a și a infinitivului prezent pasiv de la verbul eo, ire, ivi, itum, adică *iri*.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusat	mot	lect	punit
	acusatum iri	motum iri	lectum iri	punitum iri
Trad.	Că voi fi acuzat, -ă	Că voi fi mișcat, -ă	Că voi fi citit, -ă	Că voi fi pedepsit, -ă

INFINITIV PERFECT PASIV

Se formează din participiu perfect pasiv al verbului de conjugat și infinitivul verbului *a fi*.

	Conjug. I	Conjug. a II-a	Conjug. a III-a	Conjug. a IV-a
Tema	accusat	mot	lect	punit
Sg	accusat-um } accusat-am } esse acusat-um }	mot-um } mot-am } esse mot-um }	lect-um } lect-am } esse lect-um }	punit-um } punit-am } esse punit-um }
Pl	accusat-os } accusat-as } esse acusat-a }	mot-os } mot-as } esse mot-a }	lect-os } lect-as } esse lect-a }	punit-os } punit-as } esse punit-a }
Trad.	Că a fost acuzat, -ă; că au fost acuzați, -e.	Că a fost mișcat, -ă; că au fost mișcați, -e.	Că a fost citit, -ă; că au fost citați, -e	Că a fost pedepsit, -ă; că au fost pedepsiți, -e

EXERCITII

1 Analizați formele verbale pasive:

Si sub condicione emptio facta est, pendente condicione emptor usum non capiet. (Dacă o cumpărare a fost făcută sub condiție, cumpărătorul nu va dobândi folosința câtă vreme condiția nu se va fi împlinit).

Simul ac in aliquo vitiata est, perdit officium suo. (Dacă înțelegerea a fost viciată în ceva, ea își pierde eficacitatea).

Si quidem certum corpus legatum sit, ibi praestabitur quo relictum est. (Dacă s-a lăsat legat un corp cert, plata se va face acolo unde se găsește).

2 Traduceți, stabilind modul, timpul și persoana:

Hostis captus est, civitas capta erat, oppidum captum erit, hostes capti sint, civitates captae essent, oppida capta erant.

VERBE DEPONENTE

Verbele deponente sunt verbe care au formă pasivă și înțeles activ. Există verbe deponente la toate conjugările:

- Ex.: - hortor, hortāri, hortatus sum = a îndemna
 - polliceor, pollicēri, pollicitus sum = a făgădui
 - loquor, loqui, locutus sum = a vorbi
 - partiar, partīri, partitus sum = a împărți

Verbele deponente au și 5 forme active: - participiul prezent

- participiul viitor
- infinitivul viitor activ
- supinul
- gerunziul.

Aceste verbe se conjugă conform conjugărilor pasive corespunzătoare.

VERBELE SEMIDEPONENTE

Sunt verbe care au forme active la timpurile prezentului și forme pasive la timpurile perfectului. Sensul acestor verbe este activ și la timpurile conjugate la diateza pasivă.

Există 4 verbe semideponente: - audeo, audēre, ausus sum = a îndrăzni

- gaudeo, gaudēre, gavisus sum = a se bucura

- soleo, solēre, solitus sum = a avea obiceiul

- fido, fidēre, fisis sum = a se încrede

și compușii:

- confido, confidēre, confisus sum = a avea încredere

- diffido, diffidēre, diffisus sum = a nu avea încredere.

EXERCITII

Rețineți expresiile și analizați verbele deponente și semideponente:

Omne ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones. (Orice drept de care ne folosim privește fie persoane, fie lucruri, fie acțiuni).

Optimus legum interpret usus est. (Uzul este cel mai bun interpret al legilor).

Fide, sed cui vide. (Încrede-te, dar vezi în cine).

VERBELE NEREGULATE

Limba latină are un număr restrâns de verbe neregulate. Cel mai folosit dintre acestea este verbul *sum, esse, sum* verb pe care l-am prezentat deja în capitoul referitor la verb. Alte verbe neregulate:

- volo, velle, volui = a vrea

- nolo, nolle, nolui = a nu vrea

- malo, malle, malui = a prefera

- eo, ire, ivi (ii), itum = a merge

- fero, ferre, tuli, latum = a purta

CONJUGAREA VERBELOR VOLO, NOLO, MALO

	Indicativ			Conjunctiv			Infinitiv
Prezent	volo	nolo	malo	velim	nolim	malim	velle nolle malle
	vis	non vis	mavis	velis	nolis	malis	
	vult	non vult	mavult	velit	nolit	malit	
	volumus	nolumus	malumus	velimus	nolimus	malimus	
	vultis	non vultis	mavultis	velitis	nolitis	malitis	
	volunt	nolunt	malunt	velint	nolunt	malint	
Imperfect	volebam	nolebam	malebam	vellem	nollem	mallem	
	volebas	nolebas	malebas	velles	nolles	malles	
	volebat			vellet			
	volebamus	etc.	etc.	vellemus	etc.	etc.	
	volebatis			velletis			
	volebant			vellent			
Viitor	volam	nolam	malam				
	voles	noles	males				
	volet	nolet	malet				
	volemus	etc.	etc.				
	voletis						
	volent						
Perfect	volui	nolui	malui	voluerim	noluerim	maluerim	voluisse noluisse
	voluisti	noluisti	maluisti	volueris	nolueris	malueris	
	voluit			voluerit			
	voluimus			voluerimus			

	voluistis voluerunt	etc.	etc.	volueritis voluerint	etc.	etc.	maluisse
Mai mult ca perfect	volueram volueras voluerat volueramus volueratis voluerant	nolueram nolueras etc.	malueram maluerat etc.	voluissem voluisses voluisset voluissemus voluissetis voluissent	noluissem noluissetis etc.	maluissem maluissetis etc.	
Viitor anterior	voluero volueris voluerit voluerimus volueritis voluerint	noluo nolueris etc.	maluero malueris etc.				

CONJUGAREA VERBULUI EO, IRE, IVI (II), ITUM

	Indicativ	Conjunctiv	Imperativ	Infinitiv	Participiu	Gerunziu	Supin
Prezent	eo is it imus itis eunt	eam eas eat eamus eatis eant	i ite	ire	N. iens G. euntis D. eunti etc.	N. – G. eundi D. eundo etc.	itum
Imperfect	ibam ibas ibat ibamus ibatis ibant	irem ires iret iremus iretis irent					
Viitor	ibo ibis ibit ibimus ibitis ibunt		ito ito itote eunto	iturum ituram iturum } esse	iturus, -a, -um		
Perfect	ivi (ii) ivisti ivit ivimus ivistis iverunt	iverim (ierim) iveris iverit iverimus iveritis iverint		ivisse			
Viitor anterior	ivero iveris iverit iverimus iveritis iverint						

CONJUGAREA VERBULUI FERRO, FERRE, TULI, LATUM

Diateză	Indicativ prezent	Conjunctiv imperfect	Imperativ		Infinitiv prezent
			prezent	viitor	
Activă	fero fers fert ferimus fertis ferunt	ferrem ferres ferret ferremus ferretis ferrent	fer ferte	ferto ferto fertote ferunto	ferre

Pasivă	feror ferris fertur ferimur ferimini feruntur	ferrer ferreris ferretur ferremur ferremini ferrentur	ferre ferimini	fertor fertor feruntor	ferri
--------	--	--	-----------------------	----------------------------------	-------

Celelalte forme ale verbului *fero* se formează regulat, după conjugarea a III-a.

EXERCITII

Sublata causa, tollitur effectus. (Suprimând cauza, dispare efectul).

ADVERBUL

- 1 Unele adverbe se formează de la adjective de clasa I cu ajutorul sufixului **e**:
Ex.: adj. clarus, -a, -um → adv. clare “în mod strălucit”.
- 2 Alte adverbe se formează cu sufixul **o**:
Ex.: adj. citus, -a, -um → adv. cito “în grabă”.
- 3 Unele adverbe se termină în **a**:
Ex.: adj. dexter, -a, -um → adv. dextra “pe dreapta”
- 4 Unele adverbe s-au format de la Ac. sg. neutru al unor adjective de clasa I:
Ex.: adj. multus, -a, -um → adv. multum “mult”.
- 5 Unele adverbe se termină în **am** și **as**:
Ex.: clam “pe ascuns”, foras “afară”.
- 6 Unele adverbe se formează de la adjective de declinarea a III-a cu sufixul **ter** sau **iter**:
Ex.: audacter “cu îndrăzneală”, graviter “cu greutate”.
- 7 Unele adverbe se termină în **tim** și sunt derivate din substantive și adjective:
Ex.: subst. fur, furis → adv. furtim “pe furiș”; adj. privatus, -a, -um → adv. privatim “în chip particular”.
- 8 Unele adverbe se termină în **tus**:
Ex.: adj. fundus, -a, -um → adv. funditus “adânc”.
- 9 Există adverbe care nu derivă din adjective sau substantive:
Ex.: fere “aproape”, satis “suficient”

COMPARAȚIA ADVERBELOR

Comparativul adverbului este egal cu comparativul neutru al adjectivelor:

Ex.: adj. felicior, felicius → adv. felicius “în mod mai fericit”.

Superlativul adverbului este egal cu superlativul adjectivelor, dar cu terminația **-e**:

Ex.: adj. felicissimus, -a, -um → adv. felicissime “în modul cel mai fericit”.

PREPOZIȚIA

Cele mai multe prepoziții latinești se construiesc cu acuzativul, un număr mai redus cu ablativul și patru cu ambele cazuri.

Prepoziții cu acuzativul			
Ante	“înainte”, “în fața”	Penes	“în puterea”, “în mâna”
Apud	“la”, “lângă”		

Ad	“la”, “către”, “spre”	Pone	“după”
Adversus	“către”, “spre”, “contra”		
Circum, circa	“împrejur”, “cam”	Post	“după”
Citra, cis	“dincoace”, “peste”	Praeter	“pe lângă”, “afară de”
Erga	“către”, “față de”	Prope	“aproape de”, “ca”
Contra	“împotriva”, “în față”	Propter	“lângă”, “aproape de”, “din pricina”
Inter	“între”, “printre”	Per	“prin”, “printre”, “pe”
Extra	“în afară”	Secundum	“după”, “potrivit cu”
Infra	“sub”, “după”	Supra	“peste”, “deasupra”
Iuxta	“lângă”, “alături de”	Versus	“înspre”, “către”
Ob	“înainte”, “din cauza”	Ultra, trans	“dincolo de”, “peste”

Prepoziții cu ablativul	
A, ab, abs	“de”, “de la”, “din”
Absque	“fără”
De	“din”, “despre”, “din”, “din cauza”
Coram	“în față”, “în prezența”
Clam	“pe ascuns”
Cum	“cu”
Ex (e)	“din”, “dintre”, “de”
Sine	“fără”
Tenus	“până la”
Pro	“pentru”, “înaintea”, “în loc de”
Prae	“înaintea”, “din cauza”

Prepoziții cu acuzativul și ablativul	
In + acuzativul	“în”, “la”, “către”, “spre”
In + ablativul	“în”, “la”, “pe”, “între”, “printre”
Sub + acuzativul	“sub”, “până sub”, “aproape de”
Sub + ablativul	“sub”, “la”, “pe timpul”
Subter + acuzativul	“sub”, “dedesubt”
Subter + ablativul	“sub”
Super + acuzativul	“peste”, “deasupra”, “pe”
Super + ablativul	“pe”, “deasupra”, “despre”

CONJUNCȚIA

Conjuncțiile se împart în două categorii:

I Conjuncții coordonatoare

Copulative	et, -que, atque, ac	“și”
	neque, nec	“și nu”, “nici”
	quoque	“și”, “chiar și”
	etiam	“și”, “chiar”

Disjunctive	aut, vel, -ve, sive, seu	“ori”, “sau”
Adversative	sed, verum	“dar”, “însă”, “ci”
	autem, vero	“însă”, “dar”, “iar”
	at	“iar”, “dar”
Cauzal-explicative	nam, enim	“căci”
	etenim	“deoarece”
Conclusive	ergo	“deci”, “prin urmare”
	igitur, itaque	“așadar”, “deci”

II **Conjunții subordonatoare:** se vor întâlni în capitolul referitor la sintaxa frazei.

SINTAXA

SINTAXA CAZURILOR

Funcțiile fundamentale ale cazurilor din limba latină sunt în general aceleași ca în limba română; ablativul, caz care nu se regăsește în limba română, este cazul complementelor circumstanțiale.

NOMINATIVUL

Poate avea următoarele valori sintactice:

1 SUBIECT exprimat prin substantiv, adjectiv, pronume, verb la infinitiv:

Ex.: *Homo laborat.* (omul muncește) – subiect exprimat prin substantiv.

2 ATRIBUT ADJECTIVAL AL SUBIECTULUI:

Ex.: *Solvitur acris hiems.* (Hor. *Od.*) (Se îmblânzește cumplita iarnă).

3 APOZIȚIE A SUBIECTULUI:

Ex.: *Alexander, rex Macedonum, multas gentes subegit.* (Alexandru, regele macedonilor, a supus multe nații).

4 NUME PREDICATIV:

Ex.: *Scythae invicti manserunt.* (Sciții au rămas neînvinși).

VOCATIVUL

Vocativul nu are nici o funcție sintactică. El exprimă o chemare sau o strigare.

Ex.: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?* (Cic., *Cat.*)
(Până când, în sfârșit, vei abuza, Catilina, de răbdarea noastră?)

GENITIVUL

Funcția sintactică principală a genitivului este cea de atribut.

I GENITIVUL CU FUNCȚIA DE ATRIBUT este de mai multe feluri: posesiv, partitiv, explicativ, al calității, subiectiv, obiectiv.

1. GENITIVUL POSESIV arată posesorul sau obiectul posedat

Ex.: Forum *populi Romani*. (Forul poporului roman).

2. GENITIVUL PARTITIV arată întregul din care se ia o parte:

Ex.: Magnum numerum *hostium* venerunt. (Au venit o mare parte a dușmanilor).

3. GENITIVUL EXPLICATIV precizează, explică înțelesul substantivului determinat.

Ex.: Arbor *cerasi*. (Arborele (numit, care este) cireș).

4. GENITIVUL CALITĂȚII exprimă o însușire a unei persoane sau a unui lucru, precum și rangul, clasa etc. Este însoțit de un adjectiv.

Ex.: Vir *magni ingenii*. (Bărbat de mare talent).

5. GENITIVUL SUBIECTIV determină un substantiv de origine verbală. Genitivul devine subiect al substantivului determinat prin transformarea acestuia din urmă în verbul din care provine:

Ex.: Adventus *magistri*. (Sosirea profesorului). > *Magister* advenit. (Profesorul sosește).

6. GENITIVUL OBIECTIV determină substantive de origine verbală. Genitivul devine obiect (complement în acuzativ) al substantivului determinat, prin transformarea acestuia din urmă în verbul din care provine:

Ex.: Amor *patriae*. (Iubire de țară). > *Amamus patriam*. (Ne iubim țara).

II GENITIVUL COMPLEMENT

În limba latină există anumite verbe, adjective și adverbe al căror complement se află în genitiv.

1. GENITIVUL MEMORIEI determină verbe care conțin ideea de amintire sau uitare:

Ex.: Memento *mei*. (Amintește-ți de mine).

2. GENITIVUL VINEI determină verbe care exprimă ideea de condamnare, acuzare, achitare și adjective ca *suspectus*, *reus*.

Ex.: *Proditionis* accusare. (A acuza de trădare).

3. GENITIVUL PREȚULUI este complementul verbelor „a prețui”, „a cântări”, „a cumpăra”, „a vinde”: aceste verbe sunt determinate de genitivul unor adjective cu valoare de adverbe de cantitate: *tanti*, *quanti* ș. a

Ex.: Emit *tanti*, *quanti* Pythius voluit. (Cic., *De off.*). (Pythius a cumpărat cu atât cât a vrut).

4. GENITIVUL COMPLEMENT AL ADJECTIVELOR care exprimă dorință, pricepere, cunoaștere, aducere aminte, uitare:

Ex.: *Cupidissimus litterarum* fuit. (C. Nep., *Cato*) (A fost foarte dornic de literatură).

DATIVUL

1. Funcția sintactică principală a dativului este cea de complement indirect.

Ex.: *Bene tibi* sit. (Să-ți fie de bine).

2. DATIVUL este și complementul unor verbe tranzitive în limba română, dar întransitive în limba latină:

Ex.: *Discipulus sedulus temporis* parcit. (Elevul silitor cruță timpul).

3. Verbele compuse cu prepoziții: *ad*, *ante*, *cum* ș. a. și compusele verbului *esse* cer complement indirect în dativ:

Ex.: *Salus patriae omnibus commodis nostris* anteponantur. (Salvarea patriei să fie mai presus de toate interesele noastre).

4. DATIVUL CU VERBE IMPERSONALE ex.: *accidit*, *evenit*, *contigit* (se întâmplă):

Ex.: *Quid potest accidere ei?* (Ce i se poate întâmpla?)

5. DATIVUL POSESIV SAU DATIVUL CU *ESSE* : posesorul este dat în dativ, iar obiectul posedat în nominativ cu funcție de subiect, verbul *esse* se traduce prin verbul *habere*:

Ex.: *Huic* filia una est. (Plt., *Aul.*). (Acesta are o singură fiică).

Mihi nomen est. (Eu am numele, mă numesc).

6. DATIVUL FOLOSULUI SAU AL PAGUBEI arată persoana în folosul sau în dauna căreia are loc acțiunea.

Ex.: *Mihi* cane et *populo*. (Cic., *Brut.*) (Cântă pentru mine și pentru popor).

7. DATIVUL DE SCOP arată scopul pentru care se îndeplinește acțiunea verbului.

Ex.: *Dies colloquio* dictus est. (Caes., *B. G.*) (S-a stabilit o zi pentru convorbire).

8. DATIVUL ETIC arată o participare morală la acțiune a persoanei care vorbește; se folosește mai mult în limbajul familiar.

Ex.: *Quid tu mihi* tristis es? (Plt., *Men.*) (De ce-mi ești trist?)

9. DATIVUL PUNCTULUI DE VEDERE arată persoana din punctul de vedere al căreia se face o afirmație.

Ex.: *Suum cuique* pulchrum est. (Cic., *Tusc.*) (Pentru fiecare este frumos ceea ce este al său).

10. DATIVUL DE AGENT este subiect logic pe lângă verbe la diateza perifrastică pasivă¹.

Ex.: *Legatis* pax petenda erat. (Solii trebuiau să ceară pacea).

¹Verbele la diateza perifrastică pasivă se formează din gerundivul verbului de conjugat și verbul *esse*; se traduce prin *trebuie să fie...*

11. DATIVUL COMPLEMENT AL ADJECTIVELOR – unele adjective au complementul în cazul dativ; răspunde la întrebările *cui? pentru cine?*

Ex. de adjective: *similis*, -e = asemănător; *utilis*, -e = folositor; *gratus*, -a, -um = plăcut; *amicus*, -a, -um = prietenos; *par*, -is = egal; *vicinus*, -a, -um = vecin; *necessarius*, -a, -um = necesar etc.

Ex.: *Iam vero videtis nihil est morti tam simile quam somnum.*(Cic., *De sen.*) (Într-adevăr, vedeți că nimic nu este așa de asemănător cu moartea ca somnul).

ACUZATIVUL

Funcțiile principale ale acuzativului sunt : complement direct, complement circumstanțial de loc, complement circumstanțial de timp.

I ACUZATIVUL – COMPLEMENT DIRECT răspunde la întrebările

Ex.: *Manus manum* lavat. (O mână spală pe alta).

1. ACUZATIV CERUT DE VERBE ÎNTRANZITIVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ DAR TRANZITIVE ÎN LIMBA LATINĂ. Verbe ca :

Timeo, -ere = a se teme; *deficio*, -ere = a lipsi; *caveo*, -ere = a se păzi; *fugio*, -ere = a fugi.

Ex.: *Timeo Danaos et dona ferentes.*(Verg., *Aen.*) (Mă tem de greci, chiar când îmi aduc daruri).

2. ACUZATIV DUPĂ VERBE IMPERSONALE CARE EXPRIMĂ UN SENTIMENT. Verbele următoare:

Miseret = mi-e milă, *piget* = mă supără, *îmi pare rău*, *puget* = mi-e rușine, *paenitet* = mă căiesc, *îmi pare rău*, *taedet* = mi-e silă.

Ex.: *Eum tui miseret.* (Îi este milă de tine).

3. ACUZATIVUL DUPĂ VERBE IMPERSONALE. Verbe ca: *decet* = se cuvine, *iuvat* = place, *fallit* = înșală etc.

Ex.: *Homines probos laus decet.* (Lauda se cuvine oamenilor cinstiți).

4. ACUZATIV DUPĂ VERBE DE SIMȚIRE. Verbe ca: *mirari* = a fi uimit, *horrere* = a-i fi teamă, *dolere* = a suferi pentru, *stupere* = a se mira de, *subire* = a suferi etc.

Ex.: *Subire iniuriam.* (A suferi o pagubă).

5. ACUZATIV DUBLU: un acuzativ al persoanei ca obiect direct și un acuzativ al lucrului sau al acțiunii.

Ex.: *Necessitudo etiam timidus fortes facit.* (Sal., *Cat.*) (Nevoia îi face viteji chiar și pe cei fricoși).

6. ACUZATIVUL INTERN este un complement cerut de anumite verbe intransitive, cu care este înrudit ca formă și ca sens, sau numai ca sens.

Ex.: *Vitam vivere.* (A trăi viața).

Aetatem vixit. (Și-a trăit viața).

II ACUZATIVUL COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

1. ACUZATIVUL DIRECȚIEI arată ținta spre care se îndreaptă acțiunea însoțit de prepozițiile *in, ad, apud*, sau fără prepoziție în cazul numelor de orașe, insule mici și al substantivelor *domus, humus, rus*.

Ex.: *In patriam* redeamus. (Plt., *Men.*) (Să ne întoarcem în patrie).

Accusare ad populum. (A acuza în fața poporului).

Eo rus. (Merg la țară).

2. ACUZATIVUL SPAȚIULUI PARCURS se exprimă fără prepoziție.

Ex.: *Milia passuum tria* ab eorum castris ponit. (Caes., *B. G.*) (Așază tabăra la trei mii de pași de tabăra lor).

3. ACUZATIVUL COMPLEMENT AL VERBELOR DE MIȘCARE compuse cu prepoziții.

Ex.: *Adeo hereditatem.* (Primesc moștenirea).

Ingredior iter. (Încep un drum).

III ACUZATIVUL EXTINDERII ÎN TIMP

1. ACUZATIVUL DURATEI răspunde la întrebările *quamdiu?*= cât timp? *ex quo tempore? quam dudum?*= de când? de cât timp?

Ex.: *Quinque dies* aquam in os suum non coniecit. (Petron.) (Cinci zile nu a luat apă în gură).

Iam annum esuritio fuit. (Petron.) (Foametea dura de un an).

ABLATIVUL

Principala funcție a ablativului este cea de complement circumstanțial, dar mai îndeplinește și alte funcții preluate de la două cazuri mai vechi: instrumentalul și locativul.

I ABLATIVUL PROPRIU-ZIS

1. ABLATIVUL SEPARAȚIEI arată punctul de plecare al unei acțiuni și stă pe lângă verbe care au sensul de îndepărtare, împedicare, alungare, eliberare. Acest ablativ poate apărea fără prepoziție sau însoțit de una din prepozițiile *ab, de, ex*.

Ex.: *Direptione* militem abstinere. (A îndepărta pe soldat de pradă).

Alpes Italiam ab Gallia seiungunt. (Alpii despart Italia de Gallia).

2. ABLATIVUL ORIGINII arată originea, locul de naștere, familia, rangul și determină verbe ca *nascor* = a se naște, *oriri* = a răsări, a se naște.

Ex.: *Libero homine* natus est. (S-a născut dintr-un om liber).

3. ABLATIVUL COMPARAȚIEI arată lucrul sau ființa cu care se face comparația. Este un complement al adjectivului la gradul comparativ.

Ex.: *Nihil est enim virtute* amabilius. (Cic., *De am.*) (Nimic nu este mai frumos decât virtutea).

4. ABLATIVUL CAUZEI îndeplinește funcția complementului circumstanțial de cauză. Poate fi exprimat fără prepoziție ori însoțit de prepozițiile *ex* sau *prae*.

Ex.: Iovis *iussu* venio. (Plt., *Amph.*) (Eu vin din porunca lui Iupiter).
Laboro *ex capite*. (Sufăr de cap/din cauza durerii de cap).

5. ABLATIVUL AUTORULUI este complementul de agent al verbelor la diateza pasivă. Se exprimă simplu sau însoțit de prepoziția *a* sau *ab*.

Ex.: In summo colle *ab hostibus* conspiciebantur. (Caes. *B. G.*) (De pe culmea dealului erau văzuți de dușmani).

Discipuli *a magistro* laudantur. (Elevii erau lăudați de către profesor).

II ABLATIVUL INSTRUMENTAL

1. ABLATIVUL INSTRUMENTAL PROPRIU-ZIS arată lucrul cu ajutorul căruia se realizează acțiunea. Se exprimă fără prepoziție. Când instrumentul este o ființă se folosește acuzativul însoțit de prepoziția *per*.

Ex.: *Pellibus* et sutis arcent mala frigora *bracis*. (Ov., *Trist.*) (Alungă frigul aspru cu piei și ițari).

2. ABLATIVUL SOCIATIV arată ființa sau lucrul care însoțesc subiectul sau complementul avute în vedere de acțiunea verbală. Apare însoțit de prepozițiile *cum* sau *sine*.

Ex.: Hodie in Epidamnum veniet *cum servo suo*. (Plt., *Men.*) (Va veni astăzi în Epidamnum cu sclavul său).

Uxor *sine dote* veniet. (Ter., *Ad.*) (Soția va veni fără zestre).

3. ABLATIVUL DE MOD arată modul în care se desfășoară acțiunea verbului. Apare singur sau însoțit de prepozițiile *cum* sau *sine*.

Ex.: *More maiorum* supplicium sumpsit. (Caes., *B. G.*) (A fost pedepsit după obiceiul strămoșilor).

Cum voluptate librum lego. (Citesc cu plăcere cartea).

4. ABLATIVUL PREȚULUI este un complement pe lângă verbele cu sensul „a cumpăra”, „a vinde”.

Ex.: Diem, aquam [...], haec *argento* non emo. (Plt., *Asin.*) (Ziua, apa [...], acestea nu le cumpăr cu bani).

5. ABLATIVUL LIMITATIV restrânge sfera unei noțiuni.

Ex.: Hi omnes *lingua, institutis, legibus* inter se diferunt. (Caes., *B. G.*) (Aceștia se deosebesc între ei în ce privește limba, instituțiile, legile).

6. ABLATIVUL CALITĂȚII arată însușirile morale sau fizice ale unei ființe.

Ex.: Adulescens *incredibile virtute*. (Cic., *De am.*) (Un tânăr de o virtute de necrezut).

7. ABLATIVUL BELȘUGULUI SAU AL LIPSEI stă pe lângă verbe care exprimă ideea de belșug sau de lipsă.

Ex.: *Hominibus* opus est *eruditus* ... (Cic., *De or.*) (Este nevoie de oameni învățați).

8. ABLATIVUL CERUT DE ADJECTIVE care arată abundența, lipsa, prețul ș. a.

Ex.: Nudus *agris*, nudus *nummis*. (Hor., *Sat.*) (Lipsit de moșii, lipsit de bani).

III ABLATIVUL LOCATIV

arată locul în care se află cineva precum și momentul în care are loc o acțiune.

1. ABLATIVUL LOCULUI arată locul unde se petrece acțiunea. Se folosește fără prepoziție în cazul numelor de orașe și în cazul unor substantive care exprimă ideea de loc: *loco, parte, litore* ș. a. Pentru celelalte substantive se folosește ablativul cu prepozițiile *in* sau *sub*.

Ex.: Mercator fuit *Syraculis* senex. (Plt., *Men.*). (A fost odată un negustor bătrân la Siracuza).

Sub monte consedit. (Caes., *B. G.*). (S-a așezat la poalele muntelui).

2. ABLATIVUL TIMPULUI răspunde la întrebarea *quanto tempore?* = în cât timp.

Ex.: *Tribus horis* Aduatucam venire potestis. (Caes., *B. G.*). (În trei ore puteți ajunge la Aduatucam).

3. LOCATIVUL PROPRIU-ZIS

Latina păstrează și forme ale vechiului locativ: *domi* (în casă, acasă), *Romae* (la Roma), *ruri* (la țară), *humi* (pe pământ).

Ex.: Maxime mihi fuit optatum *Romae* esse tecum. (Cic., *Ad. Fam.*). (Aș fi dorit foarte mult să fiu la Roma cu tine).

SINTAXA FRAZEI

Propozițiile unei fraze pot fi legate între ele:

- Prin juxtapunere
- Prin coordonare
- Prin subordonare

- Într-o frază alcătuită prin juxtapunere propozițiile sunt alăturate fără vreun element de legătură.

- În fraza formată prin coordonare propozițiile de același fel sunt legate între ele prin conjuncții. (A se vedea mai sus tabelul conjuncțiilor coordonatoare).

- Subordonarea reprezintă raportul de dependență a unei propoziții față de alta, de regentă. Raportul de subordonare este exprimat cu ajutorul conjuncțiilor, al pronomelor relative sau al adverbilor de relație.

FRAZA FORMATĂ PRIN SUBORDONARE

În limba latină propozițiile subordonate se împart astfel:

- **Subordonatele complete**
- **Subordonatele circumstanțiale**
- **Subordonatele relative**

I SUBORDONATELE COMPLETIVE

Propozițiile complete îndeplinesc rolul de complement direct sau de subiect al verbului din propoziția regentă. Subordonatele complete se împart în:

- completiva cu *quod*
- completiva conjunctivală
- interogativa indirectă
- completiva infinitivală

Completiva cu *quod*

Se construiește cu **modul indicativ** și se introduce prin **conjuncția *quod*** = că.

Ex.: Bene facis *quod me adiuvas*. (Cic., *De fin.*) (Bine faci că mă ajuți).

Completiva conjunctivală

Se construiește cu **modul conjunctiv** și este introdusă prin **conjuncțiile *ut*** = că, să, ca; ***ne*** = să nu, că nu; ***quin, quominus*** = că, ca.

Ex.: Cura, mi frater, *ut valeas*. (Cic., *Ad Q. fr.*) (Ai grijă, dragul meu frate, să fii sănătos).

Non dubito *quin tu idem existimaturus sis*. (Cic., *Ad Att.*) (Nu mă îndoiesc că tu vei gândi la fel).

Conjuncțiile *quin* și *quominus* apar după verbe negate cu sens de îndoială sau piedică. După verbe regente care exprimă ideea de temere, *ut* și *ne* se traduc prin valori inverse:

Ex.: Timeo *ut pater veniat*. (Mă tem **că nu** vine tata).
Metuo *ne pater veniat*. (Mă tem **că** vine tata).

Interogativa indirectă

Interogativa indirectă este subordonată unui verb regent care admite după el o întrebare. Se construiește cu predicatul la **modul conjunctiv** și se introduce prin:

- **Pronume și adverbe interogative:** *quis, quid* = cine, ce; *qualis* = ce fel;
ubi = unde, *unde* = de unde; *quo* = încotro ș. a.;
- **Particule interogative:** *-ne* (enclitic), *num, nonne* = dacă, oare, dacă nu, oare nu.

Ex.: *Quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?* (Cic., *Cat.*) (/Pe/ care dintre noi consideri că nu știe ce ai făcut tu noaptea trecută, unde ai fost, pe cine ai convocat, ce hotărâre ai luat?)

Există și **interogative indirecte duble** care se introduc prin *utrum* sau *-ne* în prima parte și prin *an, an non* în a doua parte.

Ex.: Nescio *utrum aliquid teneas, an plane sis spoliata*. (Cic., *Ad fam.*) (Nu știu dacă mai ai ceva, sau ai fost complet jefuită).

Completiva infinitivală

Această propoziție este numită și **acuzativ cu infinitiv**; ea are **subiectul în acuzativ** și **predicatul la modul infinitiv**. Nu are elemente de legătură cu regenta. Această subordonată poate avea rol de subiect sau complement pe lângă regentă. Acuzativul se traduce în limba română prin nominativ iar infinitivul prin indicativ sau conjunctiv, structura fiind precedată de conjuncția **că**.

Funcție de subiect:

Ex.: *Traditum est etiam Homerum caecum fuisse.* (Cic., *Tusc.*) (Se povestește că Homer a fost orb).

Funcție de complement:

Ex.: *Thales dixit aquam esse initium rerum.* (Cic., *De nat. Deor.*) (Thales a spus că apa este principiul lucrurilor).

Completiva infinitivală are ca regente: *verba dicendi, sentiendi, affectuum, voluntatis* și verbe și expresii impersonale.

După aceleași verbe enunțate mai sus, dar la diateza pasivă, apare și completiva infinitivală **nominativ cu infinitiv**.

Ex.: *Dicitur hic discipulus multum legere.* (Se spune că acest elev citește mult).

II SUBORDONATELE CIRCUMSTANȚIALE

În limba latină există următoarele propoziții circumstanțiale:

1. temporale
2. cauzale
3. finale
4. comparative
5. consecutive
6. condiționale
7. concesive

SUBORDONATA TEMPORALĂ

Propoziția circumstanțială de timp arată momentul când se desfășoară acțiunea din regentă.

1. Se construiește cu **modul indicativ** și **conjuncțiile**: *ut, ubi* = când; *ut primum, ubi primum, cum primum, simul, simul ac (atque)* = îndată ce; *postquam* = după ce.

Ex.: *Ubi haec a tribuno relata sunt, Nero interrogat.* (Tac., *Ann.*) (Când acestea au fost comunicate de tribun, Nero întrebă).

Cum primum poteris, tua consilia ad me scribas. (Cic., *Ad Att.*) (De îndată ce vei putea, să-mi scrii despre planurile tale).

2. Se construiește cu **modul indicativ** și **conjuncțiile** *dum, donec, quoad* = în timp ce, pe când, cât timp. **Aceleași conjuncții** pot introduce temporală construită cu **modul conjunctiv**; în cazul acesta sensul conjuncțiilor este: până ce, până să, numai să.

Ex.: *Dum fuit, dedit.* (Plt., *Truc.*) (Cât timp a avut, a dat).

Nil obstet tibi, *dum ne sit te ditior alter.* (Hor. *Sat.*) (Nimic nu te poate opri, numai să nu fie altul mai bogat decât tine).

3. Se construiește cu **modul indicativ** sau cu **modul conjunctiv** și **conjunțiile** *antequam* (*ante quam*), *priusquam* (*prius quam*) = înainte ca, înainte de a.

Ex.: *Priusquam lucet, adsunt.* (Plt., *Mil.*) (Înainte de a se lumina, ei sunt de față).

Dabo operam ut istuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluam. (Cic., *Ad fam.*) (Mă voi strădui să ajung acolo înainte de a aieși cu totul din inima ta).

4. a) Temporala poate fi introdusă și prin **conjunția cum** = ori de câte ori, cu **modul indicativ**.

Ex.: *Cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur.* (Cic., *Ver.*) (Ori de câte ori vedea un trandafir, atunci socotea că începe primăvara).

- b) **Cum** temporal apare și în construcție cu **modul conjunctiv**: prin conjunctiv imperfect se arată simultaneitatea și conjunția se traduce = pe când; prin conjunctiv mai mult ca perfect se arată anterioritatea și conjunția se traduce = după ce.

Ex.: *Cum Cicero consul esset, Catilina fecit coniurationem.* (Pe când Cicero era consul, Catilina a făcut o conspirație).

Cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant. (Cic., *Ad Att.*) (După ce am ajuns la poarta Capena, treptele templelor erau pline de oameni de rând).

SUBORDONATA CAUZALĂ

Subordonata cauzală arată motivul pentru care se desfășoară acțiunea verbului regent.

1. Se construiește cu **modul indicativ** sau **conjunctiv** și cu ajutorul **conjunțiilor** *quod*, *quia*, *quoniam*, *quando*, *quandoquidem*, *propterea quod* = pentru că, fiindcă, deoarece. Indicativul arată o cauză reală, conjunctivul arată o cauză subiectivă, nereală.

Ex.: *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur.* (Sen., *De ira*) (Nici un înțelept nu pedepsește fiindcă s-a greșit, ci ca să nu se mai greșească).

Accusatus est ergo proditoris, quod [...] infectis rebus discessisset. (Cor. Nep., *Milit.*) (Prin urmare a fost acuzat de trădare pentru că [...] ar fi plecat lăsând lucrurile nerezolvate).

2. Este introdusă prin **conjunția cum** = fiindcă, deoarece și se construiește cu **modul conjunctiv**.

Ex.: *Natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem et in eadem gigneret.* (Sen., *Ep.*) (Natura ne-a creat înrudiți fiindcă ne-a făcut din aceleași elemente și pentru același scop).

SUBORDONATA FINALĂ

Subordonata finală arată scopul pentru care se realizează acțiunea din regentă. Propoziția finală se construiește întotdeauna cu **modul conjunctiv** și se introduce prin **conjuncțiile** *ut* = să, *ne* = să nu, *quo* = să, *ca* să (*quo* se folosește când în finală se găsește un comparativ).

Ex.: *Da argentum huic, ne male loquatur.* (Plt., *Asin.*) (Dă-i bani acestuia, să nu te blesteme).

SUBORDONATA COMPARATIVĂ

Exprimă o acțiune cu care se compară acțiunea din regentă. Indicativul arată o acțiune reală, conjunctivul, o acțiune ireală.

1. Se introduce prin **conjuncțiile** *ut*, *velut*, *sicut*, *quemadmodum* = după cum, cum, precum, *ca* și cum cu **modurile** **indicativ** sau **conjunctiv**.

Ex.: *Ut sementem feceris, ita metes.* (Cic., *De or.*) (Cum vei semăna așa vei culege).

2. **Conjuncțiile** *ut si*, *velut si*, *quasi*, *tamquamsi* = *ca* și cum, iar **modul** este **conjunctiv**.

Ex.: *Aedes totae confulgebant tuae, quasi essent aurea.* (Plt., *Amph.*) (Toată locuința ta strălucea *ca* și cum ar fi fost de aur).

SUBORDONATA CONSECUTIVĂ

Această subordonată exprimă un fapt realizat ca o consecință a acțiunii din regentă.

Este introdusă prin conjuncțiile *ut* = încât, *ut non* = încât nu, *quin* = încât să nu (după o regentă negativă) și se construiește cu **modul conjunctiv**.

De obicei această propoziție are corelative în regentă: ex.: *talis* = astfel, *tantus* = atât de mare ș. a.

Ex.: *Tanta vis probitatis est, ut eam in hoste etiam diligamus.* (Cic., *De am.*) (Atât de mare este puterea cinstei, încât o iubim chiar și la dușmani).

SUBORDONATA CONDIȚIONALĂ

Între propoziția subordonată cauzală și regenta ei există o strânsă legătură, împreună formând **perioada condițională sau ipotetică**. Subordonata exprimă condiția, principala conține rezultatul. Condiționala se construiește atât cu indicativul cât și cu conjunctivul. Indicativul arată cazul unei condiții reale, conjunctivul arată cazul unei condiții potențiale sau ireale.

1. Condiționala se introduce prin **conjunțiile**: *si* = dacă, *nisi, ni, si non* = dacă nu, *si minus* = dacă nu cumva și se construiește cu **indicativul** sau cu **conjunctivul**.

Ex.: *Si est animus aequus tibi, sat habes, qui bene vitam colas.* (Plt., *Aul.*) (Dacă ai inima împăcată, ai destul pentru a fi fericit).

Etiam fera animalia si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. (Tac., *Hist.*) (Chiar animalele sălbatice, dacă le ții închise, își uită puterea).

2. Subordonata condițională se construiește doar cu **modul conjunctiv** atunci când este introdusă prin **conjunțiile** *dum, modo, dummodo* = dacă, cu condiția să, numai să.

Ex.: *Oderint, dum metuant.* (Cic., *Phil.*) (Să urască, numai să se teamă).

SUBORDONATA CONCESIVĂ

Subordonata concesivă exprimă o acțiune care ar putea împiedica desfășurarea acțiunii din regentă, fapt care nu se realizează.

1. Este introdusă prin **conjunțiile** *quamquam* = deși, cu toate că, și se construiește cu **modul indicativ**.

Ex.: *Rempublicam tuebimur, quamquam sumus iam defatigati.* (Cic., *Ad fam.*) (Vom apăra republica deși suntem obosiți).

2. Este introdusă prin conjunțiile *ut, cum, quamquis, licet* = deși, oricât, cu toate că, chiar dacă, și se construiește cu **modul conjunctiv**.

Ex.: *Fremant omnes licet, dicam quod sentio.* (Cic., *De orat.*) (Chiar dacă toți murmură, eu voi spune ceea ce simt)

3. Este introdusă prin **conjunțiile** *etsi, etiamsi, tametsi* = chiar dacă, deși, și se construiește cu **modul indicativ** sau **modul conjunctiv**.

Ex.: *Optimi homines faciunt quod rectum est, etsi nullum consecuturum emolumentum vident.* (Cic., *Fin.*) (Cei mai buni oameni fac ceea ce este corect, deși văd că nu vor obține nici un avantaj).

Etiamsi spes non subesset, necessitas stimulare deberet. (C. Curt., IV, 14, 22) (Chiar dacă n-ar exista speranța, nevoia ar trebui să ne stimuleze).

Indicativul arată o concesie reală, conjunctivul este folosit pentru concesii posibile.

III SUBORDONATELE RELATIVE

1. **PROPOZIȚIA RELATIVĂ ATRIBUTIVĂ** îndeplinește rolul de atribut pe lângă un cuvânt din regentă. Este introdusă prin **pronumele relativ** *qui, quae, quod* sau **adverbe relative**: *ubi, unde, quo* și se construiește cu **modul indicativ**.

Ex.: Caesar Helvetios oppida vicosque, *quos incenderant restituere iussit*. (Caes., *B. G.*) (Caesar poruncește ca helveții să refacă orașele și satele pe care le incendiaseră).

2. **PROPOZIȚIA RELATIVĂ CIRCUMSTANȚIALĂ** determină tot un cuvânt din regentă, dar are nuanțe finale, consecutive, cauzale, concesive, condiționale și se construiește cu **modul conjunctiv**.

Ex.: Nulla est enim tanta vis *quae non ferro ac viribus frangi possit*. (Cic., *Pro Mur.*) (Nu există nici o forță atât de mare care /încât - nuanță consecutivă/ să nu poată fi înfrântă prin fier și forță).

CONSECUȚIA TIMPURILOR

Consecuția sau concordanța timpurilor este un raport care se stabilește între timpul verbului din regentă și timpul verbului din subordonata cu conjunctivul.

- Dacă în regentă este un timp prezent sau viitor, în secundară se folosește conjunctivul prezent sau conjunctivul perfect.
- Dacă în propoziția regentă se află un timp trecut, în secundară se folosește conjunctivul perfect sau mai mult ca perfect.

Nescio	quid agas hac nocte. (Nu știu ce faci în noaptea aceasta). (Acțiunea subordonatei este simultană cu cea a regentei).
	quid acturus sis hac nocte. (Nu știu ce vei face în noaptea aceasta). (Acțiune subordonatei este posterioară acțiunii din regentă).
	Quid egeris nocte nocte superiore. (Nu știu ce ai făcut în noaptea trecută). (Acțiunea subordonatei este anterioară acțiunii din regentă).

Nesciebam	quid ageres hac nocte. (Nu știam ce faci în noaptea aceasta). (Acțiunea subordonatei este simultană cu cea a regentei).
	quid acturus esset hac nocte. (Nu știam ce vei face în noaptea aceasta). (Acțiune subordonatei este posterioară acțiunii din regentă).
	Quid egeris nocte nocte superiore. (Nu știam ce ai făcut în noaptea trecută). (Acțiunea subordonatei este anterioară acțiunii din regentă).

ETAPELE TRADUCERII UNUI TEXT LATIN

1. Se subliniază predicatele.
2. Se determină elementele de relație (conjuncții, adverbe, pronume relative etc.).

3. Se delimitează fraza în propoziții.
4. Se determină felul fiecărei propoziții.
5. Se face analiza lexicală, morfologică și sintactică a propoziției.
6. Se face traducerea parțială mai întâi, apoi integrală a frazei.

Ex.: Socrates accusatus est quod iuventutem corrumperet.

1. Socrates accusatus est quod iuventutem corrumperet.
2. Socrates accusatus est **quod** iuventutem corrumperet.
3. Socrates accusatus est /**quod** iuventutem corrumperet.
4. Socrates accusatus est = propoziție principală
Quod iuventutem corrumperet = propoziție subordonată cauzală.

5. **Socrates** = substantiv propriu, declinarea a III-a, gen masculin, caz nominativ, nr. singular, funcția sintactică de subiect.

Accusatus est = verb tranzitiv, modul indicativ, timpul perfect, persoana a III-a, numărul singular, diateza pasivă, funcția sintactică de predicat verbal.

Quod = conjuncție subordonatoare care introduce propoziția cauzală.

Iuventutem = substantiv comun, declinarea a III-a, gen feminin, cazul acuzativ, nr. singular, funcția sintactică de complement direct.

Corrumperet = verb tranzitiv, modul conjunctiv, timpul imperfect, persoana a III-a, numărul singular, diateza activă, funcția sintactică de predicat verbal.

6. Socrate a fost acuzat fiindcă ar fi corupt tineretul.